

Átjárók az Internet Előtti Világból

PANEK SÁNDOR BESZÉLGETÉSE KOKAS KÁROLY KÖNYVTÁROSSAL

Az itt következő ráérős interjú történetei a szegedi egyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárának informatikai és információs főigazgató-helyettesi posztjáról nyugalmába vonuló Kokas Károly életének sztorijai. Nagy időkről szólnak, amikor a pannonhalmi diákok iskolai kirándulási fotója úgy nézett ki, mint egy kép a Hairból, amikor felmorajlott az AudMax, mert Komócsin Mihály elvtársaknak szólította a hallgatókat, amikor a „blue sky” jelszó megnyitotta a világot és José Luis González virtuális bőrében Kokas Károly Szegedről meglátogatta az amerikai könyvtárakat.

Fotó: Kovács-Jerney Ádám

Kokas Károly könyvtáros és művelődéstörténész olyan publikációjára lehet büszke, amelyet soha nem hivatkozott senki. A cikk a könyvtári hálózatok hajnalán született 1991-ben, és olyan nyugtalanítóan ismeretlen kifejezéseket tartalmazott, mint az internet, az email, a levelező listák vagy az OPAC könyvtári katalógus. A fiatal könyvtáros számára ezekben már ott rejtőzött az új kommunikáció izgalma.

Hogyan lépte át az Internet Előtti Világ határát egy vallásos környezetben nevelkedett bölcsész az 1980-as 1990-es évek fordulóján? Hogyan vezetett el a Pannonhalmi Bencés Gimnázium tudásmegosztási missziója az 1970-es évekből, a szegedi egyetem hallgatóinak

lázás rendszerelemzése (hol rontották el?!) az 1980-as évekből, a JATE Egyetemi Könyvtár információfeldolgozási útkeresése az 1990-es évekből az új hálózati korszak szimbolikus létesítményéhez, a József Attila Tanulmányi és Információs Központhoz?

– *Károly, azt írod valahol, hogy nem értelmiségi családban születél, legalábbis a könyvek nem úgy voltak jelen, mint ahogy egy értelmiségi családban szoktak, viszont volt egy Pallas lexikon sorozat, aminek mitikus jelentősége lett. Erről mesélj!*

– Ez a Pallas valójában akkor mitizálódott nekem, amikor Hiller István még miniszter volt, és egyik régi barátomnak, Czupi Gyulának, aki Nagykanizsán lett könyvtárigazgató (és máig az), itt Szegeden adta át az Év könyvtára díjat. Hiller beszédet mondott egy csomó könyvtárosnak, és mivel történész és egyetemi ember, mindenki várta, mit fog mondani. Körülnézett, és szavakat kezdett sorolni: *békalencse-burgonyavész, burgos-Damjanich*, aztán meg *elektromos-hal-Fék*... A közönség pedig felnevetett, mert tudták, hogy ezek a Pallas lexikon köteteinek tól-ig címszavai. Köszönöm, mondta, akkor otthon vagyok. Aztán elmesélte, hogy gyerekkorában az ágya fölött volt a könyvespolc, és úgy aludt el, hogy azon gondolkodott, mit jelenthetnek ezek a szavak, főleg az „elektromos hal-fék”. Hát, az én világomban is ilyen lett a Pallas lexikon, és ennek megvan a maga története, mert nem volt olyan egyszerű hozzájutni. Egy Győr-Moson-Sopron megyei kis faluban, Kónyban születtem, ahogy édesapám is. Egyszer, még az ő gyerekkorában, a kései 1930-as években búcsú volt a városkájukban, ahol éltek akkor, Csornán; a búcsúsok már elmentek, apám, mint én is 30 évvel később, szeretett kotorászni a búcsúsok lomjai között, mindenféle csodadolgokat lehetett találni. Apám egy bőr bugyellárist talált, amiben 30 egynéhány ezer pengő volt. A búcsúsok teljes bevétele lehetett benne. Nagypapám havi fizetése akkoriban 120 pengő volt, és mondta is a híres a nóta, hogy havi 200 pengő fixszel az ember könnyen viccel, de ehhez akkor hozzágondolták a kortársak, hogy azért itt legényemberről van szó. Egy középiskolai tanár ugyanis a városban 400-500 pengőt keresett, amiből már 30-40 pengős cselédet, meg 50 pengős szakácsot is tudott tartani. Apám tehát hazament a pénzzel, és az én nagypapám, aki nagydarab csokornyakkendős pincér volt, főúr, mindjárt adott is neki egy nyaklevest, hogy honnan lopta, majd fogta a gyereket, és első felindultságában vitte a rendőrségre. Ennyi pénzt ő sem látott soha. Ott hamarosan megjelent egy feldúlt úr, nagy tekintélyű vásáros volt, sok kocsival, céllövöldével, ringlispíllel, aki már felfogadott húsz gyereket, hogy mindent nézzenek át, de sehol nem volt a tárca. A visszakapott pénztől aztán ez a kereskedő annyira meghatódott, hogy elvezette egy vasládához, amelyben egy tejes Pallas lexikon volt gyári csomagolásban, valami elfekvő nyomdai készletből vehette. Amúgy a Pallast szokatlanul nagy példányszámban nyomták, ezért nem volt horribilis az ára később sem. Így lett apámnak Pallas lexikona, barna zsírpapírszerű csomagolópapírba becsomagolva egy vasládában, mellette pedig egy Kogutowitz-féle nagy atlasz lapult. Az egész fölkerült a padlásra, mert túl értékesnek tartották, hogy folyton elő legyen. Mivel apám autószerelő volt, anyám paraszti származású háztartásbeli, a lexikon nem volt a lakás szükséges része.

– *Sejtem már, hogy a történet úgy folytatódik, hogy 30 évvel később valami felcsalogatott téged a padlásra a könyvekhez.*

– Azt úgysem találnád ki, mi volt: apám ott tartotta a régi Liberator és Messerschmitt alkatrészeket, amiket autószerelő tanoncként a lezuhant repülőgépekből összegyűjtött 25 évvel korábban, a háború alatt. Mindegyik hengerfejről tudtam, melyik márkához tartozik. Kiváló anyagból készültek, vésőknek és egyéb alkatrészeknek alkalmas, kifejezetten menő cuccok voltak. Egyszer aztán ezek között megtaláltam a zöld ládát, kinyitottam és megörültem neki. Akkoriban, 1967 táján kezdődött az olvasós korszakom, mégpedig a

nagybátyám miatt, aki a *Kétévi vakáció* című Verne-könyvvel ajándékozott meg. Olvasni kezdtem, és annyi lexikális adat volt benne, s én annyira szerettem volna azokat érteni-tudni, hogy hamarosan rátaláltam Kogutowitz Manó kiváló atlaszára (*Teljes földrajzi atlasz*, Budapest, 1902) meg a Pallas Lexikonra, amelyek mintha éppen Verne mellé lettek volna kitalálva. A verandánk tele volt növényekkel, anyám leterített egy szőnyeget, kipakoltam a Pallas Lexikont és az atlaszt, az volt az én olvasós birodalmam. A könyvi általános iskolám pedig támogatta az olvasást, olyan színvonalú iskola volt, hogy amikor 14 éves koromban az akkoriban híres és nehéznek tartott, bencés gimnáziumba kerültem Pannonhalmára, a 4,4-es tanulóból csak 3,8-ra estem vissza első félévben, később pedig már visszaálltam a korábbi szintre. Akkoriban a faluban azt tartották, hogy az Egerben nappal in végzett tanárok a legjobbak. Én nem tudom, ez így volt-e, de akikkel én Kónyban találkoztam, azok „egriek” és primák voltak.

– *Különleges hely lehetett, ahol a falu lakói a tanító diplomájával foglalkoznak. De milyen volt egy bencés gimnázium belülről a Kádár-korszakban?*

– A helyedben úgy kérdeztem volna, hogy Károly, ti hogyan tartottátok meg a november 7-i ünnepséget Pannonhalmán? Na most, Áment Lukács atyát képzeld magad elé, a bencés énektanárt, aki az ünnepségekért volt felelős, egy gótikus figurát képzelj el, a reverendája hosszan-hosszan omlik lefele, magas, vékony, őszbe csavarodó hajú, de alig harmincöt éves férfi, hosszú kezével vezényel, kis hangvilláját megpendíti, a füléhez tartja és antifónákat dirigál, s alkatilag ő maga a gregorián... Beálltunk a Teleki-terembe, és vele gyakoroltuk be azt, hogy *Vörös Csepel, zúgjon a hangod, Váci út felelj neki!*, és mi nagyon élveztük, mert ezt kivételesen lehetett bőgve is énekelni nála. Azért kellett a Vörös Csepelt begyakorolni, mert a falusi elvtársak feljöttek ellenőrizni, hogy rendben folynak-e az ünnepségek. Március 21-e pedig – ami ugye a forradalmi ifjúsági napok zárónapja és az őszirózsás forradalom ünnepe volt – éppen Szent Benedek napja, aznap reggel a bazilikában elénekeltük a *Szent Benedekhez szálljon fel az ének, Zengjen szívünkben ünnepi dicséret* kezdetű Gyulai L. – Békés Gellért himnuszt, és onnan mentünk az iskolai ünnepségre, Károlyi Mihályozni, ahová megérkeztek a piros nyakkendő, világoskék inges, fekete öltönyös elvtársak a faluból, mert ott is volt egy gimnázium. Mindenki úgy gondolta, hogy ezt itt le kell tudni, mert ez része a dolognak, aztán erről nem beszéltek tovább a tanáraink sem.

– *Egy falusi autószerelő családja a Kádár-korszakban miért adta Pannonhalmára a gyereket?*

– Nem nekik jutott eszükbe, hanem úgy kezdődött, hogy az 1960-70-es évek fordulóján egy faluban az orvosnak meg a papnak volt autója; a papnak azért, mert több faluba kellett járnia misét tartani. Az egyház ellátta őket valamilyen grabanccal, elég rossz autók voltak ezek, így aztán apám autószerelőként felértékelődött. Vallásos család voltunk, és apám úgy gondolta, hogy az egyházi adó egy részét abban dolgozza le, hogy nagyon olcsón javítja az autókat. Emiatt aztán gyerekkoromban gyakori volt, hogy egy-egy reverendás ember várt az udvaron az autójára. A környék összes papját ismertem, és emiatt a templomba bejárás, ministrálás, hittanóra nekem összefolyt. Apámékat meghívták a papok ezüst- vagy aranymiséjére, én is mentem velük időnként, különböző plébániákat látogattunk, szóval ebben a közegben benne éltem én is. Egyszer a kónyi káplán, aki Zalavárról származott el a faluba, azt mondta apámnak, hogy neki teológustársai vannak Pannonhalmán, tud abban segíteni, hogy felvegyenek. Kiderült, hogy nem ment a protekció, mert felvételi vizsga volt. Félttem tőle, azt hittem, a tantárgyi képzettségemet fogják majd ellenőrizni, de ehelyett azt mérték fel, hogy alkalmas vagyok-e egy olyan típusú közösségben élni és lakni, amelyet ők elképzelték. Azt gondolták, hogy legyenek meg a készségek, a tudást majd ők helyre rakják.

– *Az ötvenes évekből milyen emlékeket őrzött egy vallásos család?*

– Nálunk annak volt kultusza a szélesebb családban, hogy mindenki a vallás révén határozta meg a rendszerrel szembeni ellenállását. Félig paraszti, félig munkáscsalád voltunk, bár azt hozzáteszem, hogy az apám renegát volt, mert vendéglős családból lett autószerelő. Csak hát annyira szerette az autókat, hogy képtelen volt ellenállni. A legidősebb testvérüket elvitték az oroszok, és hadifogságban halt meg Szevasztopoltól nem messze, pedig nem volt katona, hanem csak levante. A föld elvétele, a téeszbe kényszerítés nagy sérelem volt, erről már gyerekként sokat hallottam. A falubeli szóbeszéd úgy tartotta, hogy amikor „kitört a kommunizmus” (ez volt a faluban az 1945 utáni események meghatározása), a legbutább semmirekellő lett a kónyi párttitkár a faluban. Az ateizmus fő előírás volt, ő is tele szájjal fenyegette a templomba járókat. A faluban járt egy történet abból az időből, amikor beszerelték a telefont a kónyi pártirodára, a készüléket meg kellett kurblizni, majd tárcsázni és a központ jelentkezett. A telefonközpontunk Pápán volt, ezért amikor az elvtárs fölvette a telefont, és meghallotta, hogy *Halló, itt Pápa!*, azt felelte rá rémulten, hogy *Dicsértessék, Szentatya!* Vagy megtörtént, vagy nem, mindenesetre ezt a sztorit mindenki tudta. Szóval, én már 10 éves koromban megtanultam, hogy mit kell erről gondolni. Egyébként a pártbizottság épületében volt a könyvtár, úgyhogy én oda sokat jártam. Nagy kupleráj volt a könyvtárban, de nagyon jó állomány, és a könyvek között kitartóan turkálni kellett.

– *A neten találtam egy fotót az 1920-as évekből, amelyen a kónyi Soproni utcai Kokas vendéglő látható. Ez volt a szülői ház?*

– Ezzel az épülettel szemközt születtem, a Soproni utca 25-ben és az a ház semmit nem jelentett nekem, mígnem felcseperedve, egyszer csak láttam, hogy az elkopott vakolat alól kirajzolódott a Kokas vendéglő felirat. Megkérdeztem apámat, és azt felelte, ő ott született abban a házban. De hát hogy, amikor ő csornai? Vendéglős nagypapám, amikor feleségül vette a nagymamám, és karriert akart csinálni, körülnézett, hol lehetne kocsmát bérelni, és Kónyban talált épületet. Szépen rendbe hozatta, kiírta rá, hogy Kokas vendéglő, a vasúthoz közel volt, és több mint 10 évig próbáltak vendéglőt, kocsmát csinálni, a három gyereke is ott született meg. Az 1930-as években azonban csődbe mentek. Gyerekkoromban még láttam egy nagy vászonzsákban azokat a nyugtacetliket, amiken a vendégekkel elszámolnak, a nagymama úgy magyarázta, hogy itt a bizonyíték, azért mentek csődbe, mert nagypapa annyit hitelezett és nem fizették ki. A cetlik másik felén sörreklám volt, mindenféle általam akkor nem ismert márka, Porter, meg ilyen régi sörök, és oda volt írva, hogy ki mennyivel tartozik; egy pengő, 50 fillér volt rajtuk, nem voltak nagy tartozások. Ezután visszatértek Csornára, mással próbálkoztak, és rendbe is jöttek. Amikor apai nagymamám nagybeteg lett, az 1940-es évek végén, segítség kellett a csornai vendéglőben, kiválasztottak egy nagyon távoli kis sokadik unokatestvért, a jóra való Kiss Terkát, aki kónyi volt, és elkérték kölcsönbe kézilányként. Ő és édesapám, két 14 éves kamasz egymásba szerettek, és megfogadták, hogy ez így is marad. Amikor 20-21 évesek lettek, összeházasodtak. Ezután anyukám édesanyja lett nagybeteg, és emiatt a házasságkötés után egyből oda mentek, mert a nagypapám parasztemberként ellátást igényelt. Odáig fejlődött a dolog, hogy apám újra kónyi lett, odaszögezte magát abba a kultúrába. Bementek a tanácshoz, kértek egy telket, hogy házat építsenek, és apám is meglepve vette észre, hogy a szemben lévő teleken a házra ki van írva, hogy Kokas-kocsmá. Tizenöt méterre van légvonalban az utca túlsó felén. Én is azzal a házzal szemben nőttem fel, ahol az apám született. Ha apám nem kórházban, hanem otthon hal meg, akkor 15 méterrel a születése pontjától végezte volna életét; hála Istennek amúgy 90 évig élt.

– *Jó nagy kaland ott meghalni, ahol születettél.*

– Egyáltalán, megszületni volt nagy kaland, mivel apai nagyapám jegyesként ment el az első világháborúba, és az orosz hadifogságból csak 1922-ben tért vissza, megtoldva egy kicsit a jegyességi időt. Mindig azt mesélte apámnak, hogy géppuska egységvezetőként annyi löszert kapott, hogy eleinte azt gondolta, évekig kitart majd; aztán estére elfogyott. Az oroszok elfogták, 6 évig volt fogságban, Irkutszk környékén kötött ki egy görög-katolikus papnál, mert azon kevesek közé tartozott 500 kilométeres körzetben, akik olvasni tudtak. Megtanulta az orosz ábécét is, és végül a lelkész kinézte férjül a lányának. A nagyapám viszont komolyan gondolta a jegyességet a nagymamával, és lelépett. Vonattal utazott, itt-ott dolgoztatott egy kicsit, és egy év alatt átszelte Oroszországot, mire 1922-ben hazaért. A kommün után voltak pár évvel, és mivel frissen érkezett a Szovjetunióból, mindenki azzal piszkálta, hogy látta-e Lenint. Úgy hűtötte le a kedélyeket, hogy ő a Szovjetunióról meg a kommunizmusról már csak itthon, Magyarországon hallott. Átszelte Oroszországot, mint író-olvasó ember végzett bizonyos munkákat, és abban biztos volt, hogy ahol ő élt, ott mindenhol a cár atyuskának szedték be az adót 1921-ben. A kommunizmus épüléséről nem is hallott.

– *Térjünk vissza Pannonhalmára: téged megváltoztatott a bencés gimnázium?*

– A gimnázium elvégzése után mindenki azt gondolta, még a saját feleségem is, amikor megismerkedtünk, hogy én valami egyházi személy lettem. Csak az érdekesség kedvéért mondom, hogy a mi osztályunkból nem lett pap senki, viszont a velünk párhuzamos osztályból többen is egyházi pályára kerültek, a jelenlegi főapát is az évfolyamtársaim közé tartozott. És még azt hadd tegyem hozzá, hogy a paptanároim jelentős része egyetemi oktató kompatibilis volt, ez teljesen világosan látszott, amikor én egyetemista lettem.

– *De azért bölcsészfelfogású tudományos közeg volt? Vagy természettudományos pályára is kerültek diákok?*

– A HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat új elnöke, Gulyás Balázs világhírű biológus, akadémikus fölöttem járt hárommal. A biológiai oktatás nagyon erős volt, ezért hagyományosan sokan lettek orvosok. Az osztálytársaim másik része mérnöknek tanult tovább. Vagyis kevesen folytatták bölcsészként. Ennek oka volt: ehhez akkoriban tanárszakosnak kellett lenni, nálunk pedig úgy tudták, hogy egyházi iskolából nem vesznek fel tanárnak, hiába akartál volna történész vagy irodalomtörténész lenni. Az 1970-es évek végén ez már csak inkább legenda volt, de mégis így gondolták. Engem úgy készítettek fel Pannonhalmán, hogy ha tényleg bölcsész akarok lenni, tanulmányi versenyen keresztül vezet az út. Az volt a szabály, hogy az első tízet felveszik az egyetemre. Elindultam hát a magyar nyelv és irodalom tanulmányi versenyen már harmadik osztályban, mivel kiváló irodalomtanár volt az osztályfőnököm. De még nála is többet segítettek azok az irgalmatlan hosszú folyosók a monostorban, ahol a nyugdíjas vagy éppen nyugdíjba készülő tudós tanárok laktak. Ott mindenki megtalálta a megfelelő tanárt, aki örömmel foglalkozott vele. Idős barátaim lettek ők. Szabó Flóris főkönyvtáros atyához jártam, aki úgy gondolta, hogy miután az esszével bejutok a döntőbe, a kérdezz-felelek teszteken és a végén a szóbelin professzionális tudást kell produkálnom. Ez pedig egy irodalmár számára az, ha a stílustant ismerem; ő retorikának vagy „az irodalom grammatikájának” szerette mondani. Az országos döntőben Fehér Klára író nő ült velem szemben, a zsűri elnöke, mellette Ungvári Tamás, meg a híres Király István, és akkor ott valamiért megkérdezték, mi a neve az egyik képnek a dolgozatomban. Metafora, feleltem magabiztosan, mégpedig a negyedik fajtája a metaforáknak, és tudtam a görög nevét is, mert Szabó Flóris atya elővett egy 19. századi retorikakönyvet, amiből megtanultuk, hogy a metaforának van 27 fajtája, ebből pedig Horatius használt 17-et és így tovább, idézet példákkal. Flóris atya azt mondta, hogy ezt a

tízet-húszat meg kell tanulni, és be is vasalta rajtam. Amikor pedig verset kellett elemezni, egy idő után rájöttem, mennyire biztonságban vagyok, úgy éreztem magam, mint a kőműves, aki minden téglával barátságban van. Berzsenyi Dániel volt a témám, az a Berzsenyi, aki ilyen könyveken nőtt föl, mint amiket én tanultam. Én meg ebből fejtettem vissza az ő verseit, az alapanyag és a megfejtések tökéletesen találkoztak, ezért otthonosan mozogtam a költészetében. Pannonhalmán rengeteget olvastattak. Amikor valamilyen francia téma került elő, Batsányi Jánost tanultunk például, az osztályfőnököm mondta, hogy Jámbor Mike atyához menjek fel, mert ő a Sorbonne-on végzett, annyi idős volt, mint én most, ne valami öregurat képzelj el. Remek könyvtárral felszerelt szobában élt a kolostorban, emlékszem, megdöbbsentem, hogy egy úszógumin ült, mert a szerzetesek attól féltek, hogy aranyeret kapnak, és elterjedt köztük ez a szokás; barna, ötvenéves ósdi úszógumin ültek, és azt gondolták, hogy attól az aranyeret el lehet kerülni. Mint ahogyan Villányi Anaklét atyához is jártam, mivel ő valahonnan Virginia dohányt szerzett, és nála cigarettát lehetett tölteni egy szép, rézből megfaragott cigarettatöltő géppel. Negyedéves voltam, minden tíz megsodort cigaretta után adott egyet.

– *Csak nem? Lehetett dohányozni az iskolában?*

– Igen, fönt a Bagózdában, így hívták a negyedik emeleti dohányzót a boltív fölött, ami összeköti az F alakú épületet a kolostorépülettel. Természetesen nagyon büszke voltam, amikor az Anaklét atyától munkadíjként megkapott füstszűrő nélküli Virginiát elszívtam, és a folyosóra betérő atyák és diákok mondták, hogy „*Anaklét-szag van, a Kokas szívja?*”. A virginiának nagyon finom illata volt.

– *Nagyon békebelien hangzanak ezek a történetek. Nem volt semmi feszültsége ennek az iskolának?*

– De voltak persze kollégiumi kimászási történetek, csajozási történetek, kirúgási történetek, de azt mondanám, nem voltak nagyon centrumban. A tanárok ügyesen megoldották. Értettek a diákok nyelvén. Pannonhalma sajátossága volt például, hogy a diákok terminológiáját az ottani papok is átvették. Ez apámat teljesen meghökkentette. Gondold el a helyzetet, amelyben egy apa kicsit szorongva először látogatja meg első fiát egy hónappal az iskolakezdés után a híres bencés gimnáziumban; egy 40 év körüli szerzetes megy előttünk a folyosón papi ruhában, és a kisfiad utána kiabál: „*Fater, fater! Várjon meg, bemutatom a szüleimet!*” Apám ijedten kérdezte: ki az a Fater? Hát dr. Lövey Félix, Félix atya. De hát miért hívom így? Mert mi az atyákat a becenevükön hívjuk, feleltem. Elismerem, különös lehetett, főleg amikor a diákok elnevezték „pokolnak” a kápolna mögötti részt, és a szerzetesek követték ezt a szokást is. Semmi mást nem mutatott ez, csak egy összbizalmi viszonyt. Én a nyolcvan éves Félix atyát is úgy köszöntöttem: „*Fater, jól van?*”. Mondok egy másik példát is. Mindenkinek vállig érő haja volt, az enyém valamivel rövidebb, és a diákok – az 1970-es éveket írtuk -igen koszos farmerokban járkáltak, Beatles feliratú trikókban, egy iskolai kirándulási fotó úgy néz ki, mint egy kép a Hairből. Ezt hagyták. Az iskolában több rockzenekar is működött, 1976-ban, amikor George Harrison The Concert for Bangladesh projektjéből mozifilm készült, Billy Preston és Erik Clapton is föllépett benne, ennek akkora hatása volt a bencés iskolában, hogy az iskolai zenekarok elhatározták, mi is tartunk Banglades megsegítésére koncertet, ahol az iskolai zenekarok egymás után lépnek föl. Emiatt mindenki, aki egy kicsit értett a zenéhez, az iskolai zenekarok körül lógott, én szerettem volna basszusgitáros lenni egy zenekarban, és ezért próbáltam basszusozni, de aztán más került be.

– *Úgy érted, hogy a fiúk buliztak, lányok nélkül?*

– Ebben tévedsz, az osztályok felváltva rendeztek bált, és erre a debreceni Knézich utcai egyházi lánygimnáziumból odahozták a lányokat az iskolába, és persze voltak manőverek. Anaklét atya például lebuktatott engem egy pannonhalmi gyóntatószékben, hogy csókolózni próbáltam egy Knézich utcai lánnyal, akiről máig sem tudom, hogy hívták, meg ő sem tudta az én nevem, de hát olyan kevés időnk volt, megmutattam neki a kolostori részt, kicsit sétálgattunk, aztán egyszer csak elbújtunk a bazilikában egy nagy fekete gyóntatószékben, hogy valamire menjünk egymással, mert hát pár óra alatt nem lehetett közeledni is és eszmét cserélni is. Megismerkedésünk második órájában arra jutottunk, hogy meg kéne tanulnunk csókolózni. Anaklét atya pedig készülődött a gyóntatásra, és ilyenkor szeretett előre beülni, egy kicsit bólogatni, és ott lebuktunk. Ketten voltunk gyóntatószék egyik felében, és ő azt mondta, hogy gyerekek, hát azt ne itt csináljátok, de senkinek egy szót sem szólt róla. Az osztályfőnök nem tudta meg, a Knézich utcában sem derült ki belőle semmi, úgyhogy békében elváltunk egymástól. Csak hát a szerelmünk viszont nem nagyon teljesült be, az kétségtelen tény.

– *Voltak vallásos nevelési céljaik is?*

– Én a gyerekkoromban a vallásos családban, egy vallásos faluban sokkal drasztikusabban szembesültem a vallással, mint Pannonhalmán. A bencések bizonyos értelemben kozmopoliták voltak. Tudom, hogy ez ma mást jelent, de akkor is azt mondom, hogy széles látókörűen felül emelkedtek a lokális nézeteken. Voltak például zsidó származású vagy görög katolikus iskolatársaim is, arról nem is beszélve, hogy olyan diák is járt a gimnáziumba, akinek a szülei a rend számára is érzékelhetően ateisták voltak. Azért adták oda a gyereket, mert jó és elmélyült iskolát akartak. A gyerek velünk járt a templomba, és legfeljebb intelligensen hallgatott arról, hogy ez mennyire érintette meg. A bencések részéről soha nem tapasztaltunk nyomást, hogy kötelezően áldozni, gyónni kell, és irgum-burgum, hogy is áll a te hited, ülj ide ebbe a székbe és valld meg most nekünk. Nem, ilyen kényszer nem volt rajtunk, és egyáltalán semmilyen vallási kényszert nem éreztünk. A tudomány, a tudás megosztása, és ennek a gyönyörűsége viszont tetőtől talpig átjárta őket is, meg az intézményt is. Ez a tudásmegosztási igyekezet persze áthatotta a vallásról, hitről való tudást is. Azt hiszem ez az igazi bencés hagyomány.

– *De azért el kellett olvasnod a regulát?*

– Szívesen olvastam, mert érdekesnek találtam. Tudtam, hogy ez majdnem 1500 éves szöveg és nagyon kiforrottnak és bölcsnek éreztem. Az összes szerzetes ennek a mintájára élt és szolgált. Még a falak is a reguláról beszéltek. Kisdiákként alkalmanként bent segédkeztünk a Pannonhalmi Főapátság gyönyörű barokk ebédlőjében, ez a világi célokra épült barokk terek közül az egyik legnagyobb Magyarországon. Az ablakvájataiban a regula egy-egy jelenete van megfestve. Ebből a regulából a bencés étkezések közben rendszerint egy novícius olvas fel részeket a kis szószéken, és jellemző Szent Benedek bölcsességére, hogy a regula szerint nem éhesen kell olvasnia, hanem ezt a novíciust előbb jól kell lakatni. Az ablakfülkékből bennem az a jelenet maradt meg, amelyben egy szerzetes fejét fogva, kétségbeesetten jön fel a pincéből, ahol egy hordó dongái szétestek, mert a vasabroncs lecsúszott róluk. Érted, ugye, az ember, aki nem tudja magát megszervezni, úgy jár, mint a kiszáradt dongájú hordó, amelyről lecsúszik az abroncs; szétfolyik mindene, szanaszét.

– *Akkor hát a pannonhalmi iskola célja az volt, hogy a lehető legkorábban tudományos módszerességre nevelje diákjait?*

– Igen, azt hiszem, az is fontos szándékuk volt, hogy sokoldalúan képzett, gondolkodó, alapos műveltséggel rendelkező, nyitott embereket neveljenek, akik bármilyen ismeretet föl tudnak dolgozni.

Megtanították az ismeret-feldolgozás módszertanát. Hogyan lehet gyakorlott becsléssel megállapítani, hogy ötperces referátumot, szakdolgozatot vagy doktori értekezést ér-e a téma. A sok gyakorlással valósággal rákényszerítettek erre. Emlékeim szerint elsős körömben már rögtön szeptemberben kaptam referátumtémát, és később is mindegyik feladat olyan volt, amelyik majdnem meghaladta az erőmet, nem a munkamennyiség, hanem az összefüggések feltárása miatt. A feladatokkal rögtön biztatást is kaptam, azt is átérezhettem, hogy a „bencés rend spirituális központja” az az én birtokom is. Ott volt a hatalmas kolostor, végeláthatatlan folyosóival és sorakozó szerzetesi celláival. Ez azt jelentette, hogy akárkihez mehetek kérdezni, az idős szerzetesek, akik a világ egyetemeit bejárva tanultak annak idején, professzorokkal, írókkal tartották a kapcsolatot, örömmel álltak rendelkezésemre. Fél év alatt rájöttem, hogy ez mekkora kincs. Ezt én nagyon szerettem. 15-16 éves gyerekként, ha a hittanórán fölmerült például a qumráni tekercesek témája, tudtam, hogy a kolostor első emeletén, a 128-as szobában megtalálom Póli bácsit, vagyis Radó Polikárp egykori teológiai egyetemi tanárt, aki az 1940-es évek végén ilyen-olyan nemzetközi bizottság tagjaként vett részt a qumráni tekercesek vizsgálatában. Akkor én elmentem a 75 éves Póli bácsihoz, és megbeszéltük az órai feladatot. Ezek a találkozások hihetetlen élményként élnek bennem ma is. Találkoztam olyan atyával, aki még Thomas Mannal is kapcsolatban volt svájci egyetemi éve alatt, vele egész más volt olvasni a Mario és a varázslót... és hála Istennek sok példám volna még.

– *Ebből a művelt és humanista környezetből vittek el katonának. Milyen volt?*

– Ott az első meglepetésem az volt, hogy egyetemista katonatársaim hozzám hasonlóan gondolkodnak. Arra készültem, hogy én sokkal elutasítóbb leszek a rendszerrel szemben, mint a többiek, de nem így lett. A véletlen úgy hozta, hogy olyan században voltam, ahová Freund Tamás, később az Akadémia elnöke, Gyüdi Sándor később Liszt-díjas karmester, Biszak Sándor, később az Arcanum kitalálója és tulajdonosa, Izbéki Ferenc később orvosprofesszor, a fehérvári kórház orvosigazgatója (maig egyik legjobb barátom), vagy Karczag Ferenc a „földim“ (győri származású), később Jászai-díjas színész-rendező volt beosztva. De sorolhatnám napestig: Szijj Feri költő, író, Puskás Tomi színész és színigazgató... Rengeteg jó fej volt ott, nem kellett féket tennünk a nyelvünkre. Félreértés ne essék, szenvedtünk, mint a kutyák, de egyformán, ugyanolyan abszurditásként éltük meg a rendszer történeteit. Bár akkor még úgy tetszett, a Kádár-rendszer örökké fog tartani, mi nem adtuk fel a humorunkat.

– *Az már egy jó állapot, amikor az ember képes abszurdnak látni a saját helyzetét.*

– Igen. Valószínűleg ez volt a legjobb védekezés ellenük: próbáltunk nagyokat röhögni. Viszont annyit életemben nem fáztam, mint a katonaságnál, amikor „időzítési csúszás” miatt februárban vittek el minket nyári gyakorlatra. Reziben töltöttük egy nyári szálláshelyen; mínusz 13 fokban, őrbundában, tundrabugyiban és nemezcsizmában, egy Bundás nevű kutyával kiállítottak a rezi vár tetejére géppisztolyos őrségbe. A kutya bejött az őrbundám alá, ott nyüszített a hidegtől, simogattam a fejét, ő meg nyalogatta a kezemet, így töltöttünk el két órát, amíg le nem szedtek bennünket. Közben ment a дума, hogy azért kell őrt állnom fönn a várromnál, és őrizni a rádióadó-tornyot, ami egy kidrótozott vasrúd volt, mert az osztrák hegyi vadászok helikopteres támadást fognak intézni ellene, és nekem nagyon résen kell lennem. Én pedig arra jutottam, hogy ha jönnek is az osztrákok, és nem fagynak meg már a

helikopteren, akkor csak megpöcköltek volna, és a fagyban eldőlök a kutyával együtt. Ennyi volt a hadra foghatóságom a nyári gyakorlaton.

– Milyennek találtad az egyetemi környezetet az 1970-es években? Hihetőnek látszott-e, hogy fiatal értelmiségiként van értelme társadalmi kérdésekkel foglalkozni, vagy ezt a területet lestoppolta a KISZ?

– Először is szerencsém volt az egyetemen, mert valamilyen adminisztrációs hiba miatt nem keverték össze a hallgatókat, így abban a csoportban maradhattam magyar-történelem szakon, amelyikbe a legmagasabb pontszámmal felvettek kerültek. Mind tanulmányi versenyekről jutottunk be, együtt voltunk katonák is, nem kellett összeismerkednünk, az évfolyamtalálkozókat máig megtartjuk, és összetartó csapat vagyunk. Kezdetől inspiráltuk egymást, ami ugyanazt a léggört eredményezte, amit már Pannonhalmán megszoktam. A Móra Kollégiumban baráti önképzőkört, saját szemináriumot alakítottunk, amit mi magunk egy baráti társaság önképzőköreiként szerveztünk meg. Az egyetemi anyagban előkerült társadalmi témákról non-stop beszélgettünk. Emlékszem, Békés Csaba évfolyamtársunk, ma kiváló történész, megszerzett egy példányt Borsányi György Kun Béláról szóló monográfiájából, amelyet 1979-ben a szovjet nagykövetség követelésére visszavont és bezúzott a Kossuth könyvkiadó. Elmentünk a kollégiumba, ott felolvastuk és megvitattuk a könyvet. Még a csajozástól is két perc alatt eljutottunk valami társadalmi kérdéshez. A KISZ-nek ilyesmire esélye sem volt. Valójában az ún. szocialista rendszer analízisében éltünk állandóan, történelmileg is, meg jelenkorra vonatkoztatva is. Talán azt akartuk megérteni, hogy mikor és hol rontották el.

– Ennek látszott értelme akkor? Nem kellett attól tartani, hogy megjegyznek, és hátrányból indulsz?

– Úgy emlékszem, ez minket nem érdekelt. A későbbi pályánkról soha nem beszélgettünk. Egészen kirívóan jó évfolyam (s főleg csoport) volt ez, ennek ellenére elsőre senkit – talán a nyelvész Forgács Tamást kivéve? – sem tartottak bent az egyetemen, miközben az előttünk, utánunk lévő évfolyamokból sok-sok tanársegéd került ki. Ezen nem lepődtünk meg. Kicsit büszkék voltunk arra, hogy lám, mi ilyen nehéz emberek vagyunk.

– *Úgy érted, elmentetek a falig?*

– Nem volt ez nyílt lázadás, inkább feneketlen érdeklődés és tudnivágyás. Ezért például 1980 nyarán már odáig jutottunk, hogy összebeszéltünk öten, Békés Csaba, Hévízi Ottó, Hévízi Natasa (csak véletlen névkapcsolat van közöttük), Czupi Gyula meg én, hogy beülünk Gyula papájának öreg Zsigulijába, és elmegyünk Erdélyt felfedezni. Előre megterveztük mindent, de semmit nem tudtunk arról valójában, ami ott várt, egyenesen mentünk bele a Ceausescu-rendszer közepébe. Jakó Zsigmondnál, Kallós Zoltánnál, Toró Tibornál és még számos erdélyi értelmiséginél jártunk, beletolakodva az életükbe, hogy megjöttünk Szegedről, egyetemisták vagyunk, ismerni szeretnénk a valóságot, és ebből Erdély sem maradhat ki. Minden belefért, a magyar táncházmozgalom hőskora volt, ebbe is belekóstoltunk: Békés Csaba zenélt, talán bőgőzött, ő hozta be a társaságba, hogy tánckört alakítunk, és a Móra Kollégium aljában el is kezdtünk erdélyi táncokat tanulni, azóta is imádom a széki lassút... ő volt az első, aki erre tanított bennünket, mindig elmondta, mit fogunk hallani, beszélt a ritmusáról, mi pedig követtük, táncoltunk, és persze csajoztunk. A népzenei találkozásokról még elmondom, hogy 1981-ban jutottam el először Nyugatra. Szajbély Mihály tanársegédként ösztöndíjjal Bécsbe ment, mi jóban voltunk vele mint ifjú tanárral, Hévízi Ottóval kettőnket meghívott oda, ott találkoztunk Derék Pállal, a bécsi egyetem magyar tanszékének tanárával. Az ő grófi családját korábban kitoloncolták, övék volt egykor Mád, a tokaji birtok, de a testvérek, Derék Géza és Pál már osztrák állampolgárként nőttek fel, a dél-németországi Kasselben jártak gimibe. 1981-ban Bécsben ismerkedtem meg velük, és ma már idestova 42 éves barátság fűz hozzájuk. Aztán többször is jártunk ott, feleségemmel is később. Egyszer például a lakásában Derék Pali éppen az akkor híresedő Muzsikás együttest és Sebestyén Mártát látta vendégül, akik egy világzenei fesztiválra érkeztek. Éjszakákat beszélgettünk ott végig. Egy másik alkalommal egyszer csak megérkezett a házba az Osibisa együttes, a kor neves ghánai afro-rock zenekara. És ez nem az interjúba tartozik, de neked elmondom, aznap éjjel mint józan vidéki gyereknek, aki ugye nem voltam híresség, nekem az volt a feladatom, hogy konyhareszelővel hasist reszeljek nekik a dohányba. Akárcsak Anaklét atyának

korábban, az Osibisa afrikai zenészeinek sodorgattam a hasisos cigiket, mert hát ki hallott akkor még a drogozás következményeiről, meg hát akkor voltam először Nyugaton, s minden más volt, hát ez is belefért...

Egyébként, ami szintén érdekes élmény volt ott, hogy Csoóri Herder-ösztöndíjasaként Bécsben találkoztunk Elek Pistával, akivel nagyon megvilágosító beszélgetéseket folytattunk Derékyék lakásában, főleg Ottó merült el vele nagyon a beszélgetésben. (Elekék első gyermeke is ott született később, abban a házban, mert a papás szülés és minden más bajnokaiként nem akartak kórházba menni odahaza.)

– *Akkoriban már alakult egy második nyilvánosság. Milyen emlékeid vannak róla?*

– Ebben mi is benne éltünk, a tavaly meghalt Vajda Misu repülőegyetemének látogatása, az 1981 októberétől megjelent Beszélő szamizdat olvasása része volt az életünknek, főleg, miután Lengyelországból a Szolidaritásról kezdtek jönni a hírek. Ilia Mihályt keresték meg barátaim ezután egy lapalapítási ötlettel, és ő azt tanácsolta, tegyünk úgy, mintha a KISZ lapja lennénk, bújjunk az árnyékába, magyarul csináljunk KISZ-újságot. S az is lett... 1980/81-ben Hévízi Ottóval, Szijj Ferencsel, Czupi Gyulával s másokkal hallgatóként kezdtük gründolni a [Gondolat-jel](#) című lapot, aminek aztán emlékeim szerint Ottó és Gyula lettek a fővezérei és későbbi feleségem, Tóth Margit — aki amúgy Petri költészetéről írt a lapba — pedig tekerte a stencilgépet. Molnár Imre felvidéki évfolyamtársunk volt különben a radikális emberünk, s mások meg talán a bölcsebbek... Nyilván ezen állandó viták mentek: meddig lehet elmenni? Ez a lap egy egyetemi, pontosabban kari újságnak készült, nem szamizdat volt, de jellegzetesen a második nyilvánosságnak szóló vagy arra kikacsintó írások is voltak benne, s ahogy kinézett az is olyan volt. Egyébként én Fiskális és Lyorák Sakok néven irkáltam bele, kb. aszerint, hogy politikai vagy művészeti jellegűek voltak-e az írások.

– *Hogyan fogadott az egyetem egy öncenzúra nélküli hallgatói lapot?*

– Az egyetemi közegben ekkor már nagyon olvadt a jég. Balázs Mihály, kitűnő régi magyaros irodalomtörténész lett Keserű Bálint után emlékeim szerint a kari párttitkár, vagy valahogy ő volt kirendelve a Gondolat-jelhez mentornak (értsd afféle „cenzornak”). Ő ezt nagy felelősséggel élte meg, úgy értem, hogy féltett minket és felelősnek érezte magát értünk. Erre azóta is csak hálával lehet gondolni.

Egyik estére-éjszakára meghívtuk őt is az albérletbe, szerkesztőségi megbeszélésre. (Itt egy kitérőt kell tennem, hogy lásd, milyen is volt egy ilyen megbeszélés, spagettit főztünk, mert éhes volt az egész társaság, és egy piros valamit öntöttünk hozzá, meg sajtot reszeltünk rá, előtte azonban Szijj Ferivel addig forgattuk a szűrőt, hogy a tészta egy halomban kihullott a jeges felszántott földre az udvaron. Ezt most szépen visszarakjuk, mondta Feri, forró vízzel átmoszuk, aztán szépen föltálaltuk és hallgattunk a dologról.) Szóval Balázs Miska is ott volt; olyan korban járt, hogy tegeződünk vele, persze ismertük a cenzor funkcióját, de mint tanári segítőben teljesen megbíztunk benne. Próbálta elmagyarázni nekünk, hogy mit miért nem lehet, mert nem fog megjelenni, amit akarunk. Ő arra tanított minket, hogy ha ezt a tartalmat át akarjuk nyomni, akkor bizonyos kompromisszumokat meg kell kötnünk. Néha megfogadtuk a szavát, néha nem. Emiatt ő néha kivett oldalakat, hogy megmentse a lapot. Volt olyan, hogy Keserű Bálint későbbi szocialista reformkörös lázadó fiával, Keserű Imrével csináltunk interjút, és ebbe aztán mindent beletettünk, ami belefért, a Szolidaritást, Breznyevet, szóval minden volt benne. Balázs Miska már utólag látta meg ezt az interjút. Tóth Margit szépen kitekerte a stencilgéppel, és éppen a tűzésénél tartott, amikor Balázs

Miska rájött, hogy emiatt az „egész évfolyamot kirúghatják”. Meg akart óvni bennünket, ezért kivette a lapszámból ezeket az oldalakat. Úgy nézett ki az interjú, hogy egy kérdés a 11. oldalon „Kedves Imre, annyi mindent meg kell beszélünk, csoportosítsuk a kérdéseket, az első kérdés az lenne, hogy hogyan érzed magad az egyetemi közéletben?” Lapoztunk. Aztán, „Kedves Imre, köszönjük szépen az interjút!” A többit a Balázs Miska kivette az újságból. És ezt mi csak akkor vettük észre, amikor megjelent a lapszám. Nagy izgalomban rohantunk hozzá, hogy „nyomdahiba” van benne, ő meg mondta, hogy nem, az utolsó pillanatban tudta kivenni, hála az Istennek, nem tudjuk mi azt elképzelni, mi lett volna az egészből, hogy lehettünk ennyire hülyék, és így tovább, ki akarjuk nyírni szegény Keserű Imrét? hát az egy naiv ember, nem tudja, hogy mit nem szabad mondani. Meg ott az apja is, képzeljük el...

– De tényleg kinyírtatok volna? Volt még akkor, aki ilyesmivel foglalkozott az egyetemen?

– Ott nem, de pl. Bódi elvtárs nem hagyta szó nélkül a lapot. Bódi György az 1980-as évek elején a KISZ Csongrád megyei bizottságának első titkára volt, a rendszerváltozás után pedig a Szegedért Alapítványnál végzett jóval hasznosabb munkát hosszú időn át. A mi időnkben KISZ-vezetőként lényegében ő volt a „kis Komócsin” ifjúsági vonalon. 1981-ben negyedévesek voltunk, amikor Szijj Ferit, Czupi Gyulát, Hévízi Ottót, engem, meg még pár embert, akik a Gondolat-jelbe írtak, Bódi György behívatott a birodalmába, a Rákóczi téri páternoszteres épületbe. Talpig öltönyben várt bennünket, és mindjárt mondta, hogy mi itt tegeződni fogunk, mert mi barátok vagyunk. Fogalmunk sem volt, hogy mi lesz a beszélgetés tárgya. Ott volt előtte kiterítve az összes Gondolat-jel, akkor lett divat a kiemelő színes filctoll, ezekkel színezett ki szövegrészeket, plusz a margó is tele volt írva. Ezen azért elámultunk. Ezután elmondta, hogy miért is helytelen az irányvonal a Gondolat-jelben, hol vannak az ideológiai félresiklások, és miért nem látjuk mi jól a világot. Mindenkit külön elővett, engem is odaültetett a lapok elé. Emlékszem, az egyik számban [Jancsó Miklós Bocaccio](#) filmjéről írtam elemzést, amelyben a hatalom természetét taglaltam, a diktatúra és a szabadság helyzeteit. Egyetlen írásomat sem láttam még így kipreparálva; mindenfelé színek, cetlik, nyilak voltak rajta. És akkor Bódi elvtárs azt mondta, hogy kedves Károly barátom, nyíltan meg kell neked mondanom, hogy te „szociálfasiszta” nézeteket képviselsz. Néztem. Mi jártunk Karsai Lászlóhoz fasizmus szemináriumra, az összes fasizmuselméletet megtanultuk, de nem is derengett, én miért lehetek szociálfasiszta. Bódi György pedig mondta, csak mondta, hogy ez a marxizmus-leninizmussal miért megy szembe. A találkozás úgy ért véget, hogy egyszer csak Szijj Feri, aki különben bátortalan, csendes gyerek volt, és a viták végén, amikor már szétmentünk éjszaka, három mondatban mindig összefoglalta az elhangzottakat, most felállt, ránézett az órájára és azt mondta Bódinak, az a helyzet, hogy nekünk tíz perc múlva kezdődik a szemináriumunk és azonnal mennünk kell. Persze semmilyen szeminárium nem volt, közösen nem is lehetett. Mi meg gyorsan felpattantunk, és mint a jeges mennykő, kimentünk. Bódi György titkárnöje akkor csörömpölt be egy tálcán a pezsgővel, meg a kristály poharakkal, ami nyilván a jó zsarú, rossz zsarú játék része lett volna, hogy most akkor barátkozzunk vissza. Nézett utánunk, meg se isszuk a pezsgőt, mondtuk, nem, nem, és elszeleltünk. Örültünk, hogy milyen frankón ment, megúsztuk. De kiderült, hogy Bódi elvtárs annyira felhúzta magát azon, hogy csak úgy otthagytuk, hogy alighanem felhívta Serfőző Lajos dékánt. Ezt nem tudjuk biztosan.

De közben aztán más is volt, néhány embert a rendőrség is megkeresett és faggatták őket. Ez ijesztő is volt, meg bosszantó is. Ottó bement a Serfőző Lajos akkori dékánhoz azzal, hogy ezt leírtuk mind és beletesszük a lapba, mit szól, mármint a visszaemlékezésekhez a rendőri interjúkra. Ottónak a dékán nagy-nagy meglepetésünkre nem ordította le a fejét, hanem azt mondta, kér egy hetet, s ha nem szűnnek meg a rendőri zaklatások, szóljunk. Megszűntek.

Később értettem meg azt, hogy ekkor már a korábban vonalasabb kommunistának képzelt Serfőző Lajost is befolyásolták a lengyelországi események, a hallgatói mozgalmak, és úgy gondolhatta, nehogy már egy pártcsinovnyik mondja meg a bölcsészkar dékánjának, hogy kit rúgjon ki. Az egyetemi identitás már kezdett erősebb lenni, mint a rendszerhez való hűség. Mindez akkor derült ki, amikor szüleimet meghívtam a diplomaátadómra, és ott Serfőző Lajos mondta az ünnepi beszédet. Meglepetésemre előadta, hogy járt ide négy-öt olyan ember, akik újságot szerkesztettek, és helytelen nézeteik voltak néha, aztán amikor a pártközpontból ideszóltak, neki kellett tartania a hátát. Összeraktuk, hogy a Bódi elvtárs lehetett, meg ez a rendőrségi ügy, utánunk nyúltak, de a bűnünk akkor már nem számított annyira súlyosnak, hogy retorzió érjen. S az egyetemi autonómia is kezdett védernyőként működni talán...

– *Hallgatóként mennyire volt érezhető az MSZMP jelenléte az egyetemen?*

– Egy alkalommal, 1981-ben Komócsin Mihály megyei első titkár jelent meg az egyetemen, hogy az AudMaxban szóljon a hallgatókhoz. *Kedves Elvtársak!* – így kezdte a beszédét, amire a teljes terem jól hallható, spontán moraja volt a válasz. Háromszáz ember mordult fel, és akinek volt füle hozzá, az értette a „minek hívott ez az ember minket?” választ. Komócsin maga is meglepődött. Mi pedig éreztük, hogy ha nincs Lengyelország és a Szolidaritás, akkor sosem nevez minket elvtársnak, és a terem sosem hördül fel rá. Persze, már egyáltalán az egyetemre is azért jött el, mert magyarázni akarta a lengyelországi helyzetet.

Ami az oktatói környezetet illeti, először el kell mondanom, hogy az egyetemen addigra már az elvtársak sem voltak igazán elvtársak. Nagyon érdekes például a nemrég elhunyt Keserű Bálint útja, mármint az én olvasatomban. A mi irodalmár generációnknak szakmai mestere volt, minden elsős órát ő tartott, s ha valaki azt mondja nekünk, hogy ő egy korábban kemény kommunistaként ismert ember, én bencés ex-diákként ezt kikértem volna magamnak, annyira abszurdnak tűnt. Reggeltől estig olyan témákról beszélt, mint a vallási nézetek a 16. században, meg az erdélyi irodalom, a bevezetés órákon pedig az, hogy Kolozsváron ez ki volt, az ki volt, s aztán ugyanez Szabadkán stb.... Idehozta a piarista szerzetes Holl Bélát régi könyveket tanítani nekünk, aztán vendégként a régi történetíró nemzedékből Benda Kálmánt, és másokat is, egyenesen Cambridge-ből Gömöri Györgyöt. Szóval ebből nem jött le az, hogy ő 1957-ben milyen kemény cikket eregetett meg a Délmagyarországban. Ezeket sokkal később tudtam meg, meg is lepődtem rajta, ahogy azon is, amikor Péter László (szintén tanított textológiára), akit sokkal később számítógépezni tanítottam Szőregen, akkor néha halkán, de tett megjegyzéseket 1956 kapcsán Keserűre. De nekem mesterem volt amúgy is Keserű Bálint, nála szakdolgoztam. Én máshogy akartam akkor látni. S szerintem akkor már más is volt.

– *Valamiért mégis önálló pártszervezet volt az egyetemen, vagyis megbíztak benne.*

– Keserű Bálint szerintem már az 1960-as évek végétől taktikai kérdésként kezelte saját pártbeosztását az egyetemen. A bölcsészkaron már akkor azt mondták, hogy az a legjobb, ha Keserű a kari párttitkár, mert villámhárítóként meg tud védeni minket az elvtársaktól, a benti ügyeket nem adja ki, továbbá időben szól, hogy merre kell kanyarodni. Ezért neki valóban nagy becsülete volt. Engem nagyon meglepett, amikor kiderült, hogy 1956 után az említett Péter Lászlóval milyen keménykedést csinált. Balázs Mihály, aki utána következett, azt gondolta, remélte, hogy emberközpontúbb lesz a szocializmus, ő ezt az olvadást megtisztulásnak tekintette, és azt mondta nekem egyszer, hogy reméli, ez a miénk-féle szocializmus a skandináv szociáldemokráciával össze fog nőni majd egyszer. Akkoriban ez divatos elmélet volt, és egyáltalán, az volt divatos, hogy a szocializmust a saját eszméivel

lehetett szembesíteni. Emlékszem, egyszer tartottunk egy performansz jellegű meetinget, ahol ilyen esszét olvastunk fel. Egy esszével én is felléptem, most úgy mondom el, ahogy akkor, 1980 körül hittem, ma már egészen másképpen gondolom. Akkor még az az elmélet is rendszerellenesnek számított, hogy a marxizmus, amit Marx Nyugat-Európában kitalált, Lenin, Sztálin és az ázsiai hatalmi technikák révén eltorzult, egy ázsiai típusú megalomán és hatalmi érdekekkel manipuláló rezsimmelélet lett belőle. Balázs Miska ezt a dolgozatot elolvasta, és mondta, hogy ezt nem adhatom elő, mert abból nagy balhé lesz a felolvasáson, legalábbis nem juthat a pártvezetők kezébe a leírt szöveg, merthogy ilyenkor vannak megfigyelők, akik elkérik a felolvasott írást. Erre Nagy Imre (korán elhunyt nagyon tehetséges novellista) csoporttársam kitalálta, hogy az előadásnak legyen része egy nagyon menőnek gondolt performansz is, behozott egy nagy habverő rézüstöt, ami arra szolgált, hogy a felolvasás után mindnyájan meggyújtottuk és elégettük benne a kéziratot. És valóban, meg is jött két negyvenes koma egy fehér Zsigulival, és beültek a hallgatók közé, és az lett volna az eljárás, hogy odajönnék hozzánk, megmutatják az igazolványukat, és elkérik tőlünk a szövegeinket. Végül Balázs is belement a felolvasásba, és a „bizonyítékot” előadás közben elégettük a habüstben, az elvtársak pedig annyival maradtak, amennyit megjegyeztek az esszékből. Valahogy felvételt nem készültek csinálni. (Később egyik „elvtárs” kollégiumi nevelő tanár váltótársa lett a pályakezdő feleségemnek, hát szegényt csak sajnálni lehetett, az egész életéért... s hát nem az ézén ámultunk el.)

– *Számon tartottatok beszervezett hallgatókat?*

– Téma volt a beszélgetésekben, mert a környezetünkben történtek beszerzési kísérletek, de nem tudtuk, kiket sikerült elkapni. A bölcsészkaron egy olyan tiszt munkálkodott például, aki később nyomorultta itta magát, ez az, akire utaltam már. Velünk is próbálkozott, de nem túl okosan, Szajbély Miskát, Téglásy Imrét meg párunkat elhívott, hogy a *Virágban* találkozzunk. Elmentünk a Virágba, mert azt üzenté, hogy mi csak rendeljünk nyugodtan majd ő is érkezik és fizet, ezért kétszer is elmentünk félórával korábban. A Virág drága hely volt, nem jártunk oda, mert nem tudtuk kifizetni. Habos süteményt ettünk habos süteménnyel, de amikor megérkezett, alig adta elő, mit akar... hamarosan sürgősen mennünk kellett, hát holta után legyen mondvá, nem csinálta valami ügyesen.

– *Egyetem után arra számítottál, hogy történelemtanár leszel? Mit gondoltál, milyen lesz egy XX. századi témáról előadni az osztályteremben?*

– Mi már olyan évfolyam voltunk, amelyiket modern ismeretekkel, korszerűen készítettek fel. A probléma nem az egyetemen volt, hanem az iskolában, ahol gyakorló tanítani kellett. 1982-ben tanári gyakorlatot végeztünk, egyik felét a gimnáziumban, másikat a gyakorló általános iskolában. Azelőtt Raffay Ernőnél, Karsai Lászlónál, Csatári Dánielnél tanultunk Kelet-Európát. Karsai francia és angol szakirodalom alapján tanította az 1930-as évek politikáját és a II. világháború történetét. Raffayval látványos ellentétben álltak, de akkor még úriember módjára viselkedtek egymással, mindkettőjük óráira szívesen jártunk be.

Ezért aztán erős és mondhatni korszerű történelmi ismeretekkel felvértezve mentünk az egyik gyakorló általános iskolába, ahol egy alkalommal társunk a II. világháború előzményei című leckét tanította éppen. Valaki leadhatta a drótot rólunk, mert az igazgató helyettese beült a gyakorló tanításra vagy lehet, már zárótanítás volt; régi vágású, kommunista volt, ahogy akkor kellett. Persze a tankönyvben semmi nem volt a II. világháború előzményeiről, de a kollégánk szépen elmondta a német-szovjet megnevezési szerződés történetét, és a titkos záradékot is, sőt Karsaitól szerzett kivetithető fóliát is róla. Lázasan magyarázta a képet,

amelyiken Molotov és Ribbentrop koccintanak valami varsói győzelmi bálon, mit sem törődve azzal, hogy ez a paktum a legmélyebben őrzött titkok egyike volt a Kádár-rendszerben. A narratívába sehogyan sem fért bele, hogy a Szovjetunió kiegyezett a náci Németországgal, de hallgatótársunk mégis ezt magyarázta lelkesen, amikor az igazgatóhelyettes fölállt, és azt mondta, hogy itt van vége az órának. Tiltakoztunk, hogy még van hátra 12 perc. Ő pedig, mintha egy második Horger Antal lenne, közölte, hogy a kollégából aztán így nem igen lesz középiskolai tanár. Ez is jellemző volt arra a világra: egyetemi tananyagként már tanulhattuk, mivel Karsai és Raffay éppen akkor törte át ezt a gátat, de tanítani még nem lehetett az iskolában. Csak történészeknek való tudás volt. Hiába mondtuk az igazgatóhelyettesnek, hogy ebből vizsgáztunk, válaszul felírta a neveket, hogy kiknél tanultunk mi ilyesmit, vegyük tudomásul, kiabálta, hogy ez egy állami intézmény, itt az állami szöveg kell. Csakhogy, egyikünk sem gondolta azt, hogy társunk nem kap majd tanári diplomát, és azt sem gondoltuk, hogy Karsai megüti a bokáját, hanem azt gondoltuk, hogy meg kell várni, amíg lecserélik az igazgatóhelyettest egy következő generációra. S ez nem visszavetítés, tényleg nem féltettük sem a társunkat, sem a Karsait. A Szolidaritás, a repülő egyetemek, a szamizdatok időszaka volt, olyan értelmiségi pörgéssel, hogy nem lehetett nem a szabadság valamilyen lassú bővülésére számítani.

– *A Mozgó Világ aláírás-gyűjtési akciónak milyen következménye lett?*

– 1983-ban már az egyetemi könyvtár vagy kari könyvtárak dolgozói voltunk többen, amikor néhányan aláírtuk a Mozgó Világ-ívet (vagyis a Mozgó Világ betiltása elleni aláírásgyűjtést); Almási Tiborra, Hévízi Natasára, Monok Istvánra, Keveházi Katalinra emlékszem. Karácsonyi Béla, korábbi sztálinista hírű egyetemi oktató, nagy tudású latin és kiváló pedagógus volt a könyvtár igazgatója, behívatott bennünket. Mi félig tréfásan, félig malíciából Atyának hívtuk őt, kommunista nézetei ellenére most is szeretettel gondolunk rá, és ő is szeretett bennünket. Ekkor azonban éppen torkaszakadtából üvöltötte nekünk, hogy pártfegyelmet fogunk kapni. Láthatólag meg sem fordult a fejében, hogy esetleg nem vagyunk sem párttagok, sem KISZ-tagok. Mi pedig nem mertünk megszólalni. Amíg ordított, még az is átfutott a fejemen, hogy vajon létezik-e olyan pártfegyelmi, amit a nem párttagok kapnak. Mader Béla későbbi könyvtárigazgató jött a segítségünkre, leültetett bennünket a szobájában, és azt mondta, majd ő beszél az Atyával. Átment, becsukta a nagy párnás ajtót, mögüle tompán hallatszott a kiabálás. Az Atya azt kiabálta, hogy mi nem dolgozhatunk tovább a könyvtárban, mert ellenforradalmárok vagyunk. Mader Béla meg elmondta neki, hogy ha minket kirúg, akkor sem jut előbbre, mert akik a helyünkre jönnek, azok sem lesznek párttagok, mert megváltozott a világ. Az Atyában szépen elmúlt az eset, mi meg visszamentünk a helyünkre. A helyzet abszurditása, hogy ugyanebben az összetételű társaságban este már az Újszövetséget olvastunk Karácsonyi Bélánál latinul, mert örömmel jártunk a szemináriumi gyakorlatára, hogy jobban megtanuljunk latinul. Délután még ellenforradalmárként ki akart rúgani bennünket, este pedig a Septuagintából Szent Pál küldetését elemezte nekünk nagy hozzáértéssel. Hát ilyen világ volt ez.

– *Szegeden a megyei lap vezetői még az 1990-es évek végén is kinevették azt a lehetőséget, hogy a helyi híreket rövidesen digitálisan olvassák majd, pedig üzletről volt szó. Te pedig történész-irodalmár könyvtárosként akkor már tíz éve hálózatokon agyaltál. Szeretném megérteni, humán műveltségű emberként hogyan lépted át a határt a Gutenberg-galaxis és az információ digitális kezelése között.*

– Amikor bekerültem a könyvtárba, egyből szembesültem azzal, hogy az Egyetemi Könyvtárnak már az 1970-es évek közepétől volt informatikai múltja; ez még Európában is

különlegesnek számított akkor. Úgy tudom, minden úgy kezdődött, hogy Kalmár Lászlót érdekelte a nagy volumenű az adatfeldolgozás. A legenda szerint eleinte a dolgozói adatbázis érdekelte, aztán hamar rájött, hogy harminc méterre az akkori „számítóközponttól” ott van a könyvtár, ahol rengeteg adattal foglalkoznak. Tudta, hogy az 1960-70-es években Amerika nagy egyetemeken megindult a számítógépes kölcsönzés, adatbázisba vitték fel a teljes katalógust és az összes bejelentett olvasót, és a két adatbázist össze is kapcsolták már. A JATE Egyetemi Könyvtárban akkoriban 8-10 ezer beiratkozott olvasó kölcsönzéseinek nyilvántartása egy borzasztó nagy fafiókos rendszerben történt, bonyolult kartotékrendszerrel, amiben színcsík indikátorok, borítékok voltak. Egy mai méretű egyetemen, ahol mondjuk 30 ezer beiratkozott olvasó van, el sem lehet képzelni, hogy ezt papíron hogyan lehetne megcsinálni. Az egyetemi számítóközpont, vagyis a KibLabor, ahogy akkor hívtuk, légvonalban nagyon közel volt a könyvtár épületéhez a Dugonics téren. Kalmár László az 1970-es évek közepén elérte, hogy lengőkábelrel átvigyék a hálózatot a könyvtárba, ott berendezett egy terminálszobát, és megkereste a célra alkalmas embereket. Az Egyetemi Könyvtárban Maderné Kiss Márta, Mader Béla későbbi neves főigazgatónk felesége lett ennek az első felelőse, ő a doktoriját könyvtári feldolgozásból írta, a másik oldalról pedig Kalmár László tanársegédje Makay Árpád, aki később a KibLabor vezetője is volt. Mindjárt az elején csináltak egy zseniális dolgot. Ráéreztek arra, hogy az Amerikában éppen kifejlesztett, de még messze nem elterjedt MARC-rekordformátum lesz a legalkalmasabb a mi könyvtárunknak is. Így mire megérkezett a modern korszak, az egész könyvtári katalógusunk, mármint 1977-től kezdve, az akkor már világszabvány szerinti állapotban volt rögzítve. De akkoriban még nem gondolkodhattak terminálokban és online munkában! Off-line kellett rögzíteni az adatokat.

Egy külön szobában nálunk lyukszalagra rögzítették a feldolgozott könyveket, s erről nem mellesleg korlátlan mennyiségben nyomtatható volt a könyv címléírása. Ezt ún. Optima NDK-ás írásautomaták végezték, a rögzítést is, meg a visszaíratást is. (Ezért voltak az itt dolgozó hölgyek az „optimások”, a szobájuk meg tele volt ragasztva belülről tojástartókkal, hogy hangszigeteltje őket, mert iszonyú hangos volt a lyukszalag készítés.) Egy jó könyvnek ugyanis akár 9-10 példányban kellett katalóguscédula, az Egyetemi Könyvtárban a számítógépesítésig kb. 9,5 millió katalóguscédulát gyártottak le, és ennek nagy része a lyukszalagoknak köszönhetően már írásautomatával készült. Ezeket a lyukszalagokat egy nagy raktárhelyiségben tárolták azzal, hogy majd valamikor hasznosak lesznek.

Így is lett, csak 10 évet kellett türelmesen kivárni. Amikor az első számítógépes rendszerek megérkeztek Magyarországra, Dombos Kálmánnak jutott eszébe, hogy konvertáljuk a lyukszalagokat. Más könyvtárak persze előről kezdve, egyenként írogatták be a könyveket, nálunk viszont a konverzió végén egyszerre csak valami 144 ezer könyv már ott volt a digitális katalógusunkban. Mindezt főként Bakonyi Géza kollégámmal csináltuk, aki szintén megfertőződött az informatikai dolgokkal. Ő az olasz irodalom kandidátusa volt, szintén rendes bölcsész ember, sajnos viszonylag viszonylag fiatalon meghalt, de még végigcsinálta az egész számítógépesítést velem együtt a könyvtárban, s még vele együtt költöztünk az új épületbe 2004-ben.

– *Neked is volt a Commodore-korszakod?*

– Igen, Gézával beiratkoztunk egy Commodore-tanfolyamra a KibLaborba. Közben ideértek az ún. IBM kompatibilis PC-k is, és gyorsan zajlottak az események: az ember 1986-ban még azon gondolkodott, hogy honnan lehetne Bécsben egy Commodore-t venni, aztán a könyvtár is kapott egy Commodore-t és hozzá egy meghajtót, amiben, képzeld el, nem a normál, hanem

1 megabájtos lemez volt. Az valami nagy dolog volt! Már arról beszélgettünk, lehet, hogy ezen az egész könyvtár is elférne talán. Fogalmunk sem volt a mértékekről. S pár évvel később már ott tartottunk, hogy egy olyan IBM-kompatibilis nagy PC-ét tudtunk venni, aminek 2×200 megabájtos winchestere volt. Emlékszem a Csirik-tanszékről átjöttek a fiatalok megtekinteni, hogy ekkora háttértárolós PC is van. (Mert ez egy vagyionba került persze! Egyébként a szegedi egyetemen az egyik első IBM kompatibilis számítógépet, egy 512 kilobájt memóriájú, eredeti IBM feliratú PC-t adatkezelésre, Keserű Bálint vette a Régi Magyar Tanszéken, egymillió forint volt akkor az ára! 1987-ben ezt azért vették, hogy a magyar könyvtártörténet dokumentumait fel tudják dolgozni, adatbázisszerűen.)

A katalógus számítógépes keresése Mader Béla – akkor már – főigazgatónak annyira megtetszett, hogy valami pályázatból vettünk rövidesen tíz számítógépet, Dombos Kálmán felinstallálta rájuk a nevezetes CDS/ISIS adatbáziskezelő „mikro” változatát, s azt a nagy, 144 ezer rekordos adatbázist én földaraboltam tíz darabra, és mindenki, aki a kollégák közül megtanult számítógépezni, kapott a CDS/MicroISIS-be kb. 5-8 ezer rekordot, hogy javítsa ki, nézze át. Így hamarosan, 1990 elejére vagy 8-10 gépet kiraktuk a folyosóra, ezeken a kis IBM-kompatibilis gépeken a 144 ezres katalógusunkban egy szemvillanás alatt bármit meg lehetett találni. Az 1980-as évek vége felé Mader Béla irányításával a KibLaborban folyton be volt iskolázva 3-4 emberünk. Amikor az 1990-es évekre kibontakozott az igény, hogy legyen központi számítógépünk és hálózatunk, akkor az igazgatóval kezdve már volt vagy 15 valamilyen szinten hozzáértő számítógépfelhasználó emberünk.

– *Emlékszel még az első e-mailed történetére?*

– Ekkor én még semmit nem tudtam a hálózatokról, ehhez nekem Bohus Mihály programtervező matematikussal kellett találkoznom. Ő kezdte pedzegetni, ez 1988-89-ben lehetett, hogy valójában még ennél is sokkal izgalmasabb lehetőség van a számítógépben. Adott nekem egy modemet, akkor láttam először ilyet, amellyel a KibLabor hálózatára tudtam csatlakozni. Jól van, de mit tudok én ott csinálni? Mondta, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Számítástudományi Kutatóintézetében, vagyis az MTA SZTAKI-ban fölállítottak egy hálózati szervert, és úgy döntöttek, hogy a SZTAKI egész hálózati kultúráját kiterjesztik az egyetemekre. Ki volt építve az ún. X-25-ös csomagkapcsolt hálózat az egyetemek felé, és ide a könyvtárba is. A Kalmár-féle lengőkábelrel és a modemmel az én asztalomon is lesz ugyanaz. Akkor érkezett meg a SZTAKI által kifejlesztett három komponensből álló rendszer, ami az akkor elterjedt DOS op. rendszeren futott a PC-ken; ennek a legfontosabb része az ELLA volt, az „elektronikus levelező alrendszer”, amin az országban lehetett levelezni. Persze, csak annyit értettem a dologból, hogy leveleket lehet küldeni. Volt egy telefonkönyv is benne, a névsorból senkit nem ismertem, de találtam benne két könyvtárost, és írtam nekik, hogy kik vagytok. Az egyik Moldován István volt, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárából, a másik a Miskolci Egyetem könyvtárából Drótos László. Elkezdtünk mi hármasban intenzívebben levelezgetni. 1989-ben voltunk, még jóval az internet és a mailezés előtt, gondolkodni kezdtünk, mire jó egy ilyen levelezés a könyvtárban. Így derült ki számunkra, hogy egyszerre több címzett is megkaphatja a levelet, Drótos gyűjteni kezdte a könyvtárosokat, egyre többen lettek a házi levelezőlistán, amelyet egy idő után elnevezett Katalistnek, ez ma Magyarország egyik legnagyobb múltú és ma is létező levelezőlistája: a könyvtárosoké, éppen 25 éves.

– *Mikor érezted először, hogy kinyílt a világ a hálózaton?*

– Egyszer Bohus Misitől megtudtam, hogy elvileg az ELLÁ-ban vannak olyan átjárók (*gatewayek*), amelyeken keresztül külföldi hálózatokra is ki lehet jutni. Jó, hát gondoltam, mit kezdjek ezzel, külföldön már végképp nem tudtam, kivel lehetne levelezni. Csakhogy ekkor a Valóság 1990/10-es számában meglepődve láttam, hogy egykori katonatársam, cimborám Róna-Tas Ákos (a későbbi rektor, neves tudósunk fia) cikket írt bele; Amerikában élt mint tanársegéd, és az volt a cikk aláírásában, hogy *aronatas@ucsd.edu*. Sose láttam még ilyet. Mentem Fickó Ildikóhoz, amerikai ügyekben jártas kolléganőmhöz, és ő mondta, hogy az UCSD a University California San Diegó-i kampuszának rövidítése. Hoppá! – gondoltam. Róna-Tas Ákos cikke amúgy arról szólt, hogy a külföldi ösztöndíjas magyarok Amerikában a számítógépes térben készítettek egy kisebbségvédelmi felmérést, és ebben az volt az újdonság, hogy számítógépes hálózatban kommunikáltak. Írtam Tóth Beatrixnak, a SZTAKI postamesterének, vajon hogy lehetne egy *@ucsd.edu* végű címre e-mailt írni. Mondta, hogy ő ilyet nem tud, viszont azt tudja, hogy van egy UUCP nevű gateway, amiben ha én elvileg írok egy levelet, az átpottyan valahova, és az már külföldön van. Elkezdtem leveleket címezgetni Ákosnak a *@ucsd.edu*-ra. Mindenféle formátumokban írtam, kötőjellel, szóközzel, különböző verzióban, és hát láttam, hogy ez reménytelen.

Hanem, egyik reggel az ötödik kísérletem után a munkahelyemen bekapcsoltam a számítógépet, és hibaüzenetek helyett az várt, hogy *„szia cseszd meg Kokas, te vagy az? Itt ülök a számítógépnél Kaliforniában, és majdnem leestem a székről, hogy te Szegedről tudsz nekem e-mailt írni. Ákos”*. Ezután aztán terjeszteni kezdtem az egyetemen, hogy Amerikába levelet lehet írni. Tegyük hozzá, az ELLÁ-ban levelezni tudók szempontjából, az „egyetem” meglehetősen kis közösség volt még akkor. Róna-Tas Ákos pedig elmagyarázta, hogy van egy Hollósi József nevű ösztöndíjas informatikus Amerikában, és ő azon a számítógépen, amin napközben dolgozik, írt egy programot, amely éjfélkor az egy címre beérkezett levelekből összerak egy hírlevelet. Ezt elnevezték aztán Hollósi Information Exchange-nek, a HIX-nek. Egykettőre elintézte Hollóssival, hogy engem felírjon, és attól kezdve kapom ezeket az „újságokat”. Ennek volt egy HIX TIPP nevű hírlevele, ami csupa számítógépes okosságokról szólt. Ide mindenféle kérdéseket írtak, például hogy minek mi a címe és hol érhető el, s persze hogy kell belépni: login és jelszó ide és oda, és hogy vannak kaliforniai óriáskatalógusok, és hogyan érhetőek el stb. Reggeltől estig ez ment, mint egy fórumon, akkor tanulták az emberek Amerikában is a hálózati kommunikációt.

– *Szóval, vissza a jövőbe, vagyis kettős életed volt, mint egy jó fantasy-ben. Egy olyan világban jártál, amit senki nem ismert körülötted?*

– Nekem Csirik János volt az első, aki – úgy emlékszem – amszterdami ösztöndíjáról hazaérkezve jelezte, hogy ezt ő is tudja. Tudtuk a titkos tudományt, szinte a vízen járkáltunk! Hamarosan rájöttem, hogy valójában én a hálózaton egy offline világban élek. Bedobálom a leveleket, elmennek, és jönnek hírek, levelek, de van egy olyan világ is, amelyikben a dolgok valós időben történnek! Ez volt a bűvös „telnet” parancs, amellyel fel lehetett hívni egy másik számítógépet, és élőben bejelentkezni. De az X.25-ös hálózat ezt persze magától nem tudta, mert ez egy másik, zömmel amerikai és akkor már Internet nevű hálózaton ment. 1990-ben voltunk, elmentem Bohus Misihez, hogy ez hogy van, mondta, hogy mindennek utánanézz.

A véletlen játékaként éppen az éves könyvtári kirándulásunkra utaztunk Grazba, a Technische Universitate könyvtárát néztük meg. Az volt a büszkeségük, hogy nekik egy VAX számítógépük is van már. Szerver, adatbázissal. Én akkor tanultam németül, és nagyon zavart, hogy csak olvasni tudok, beszélni nem. Nagymiklósi Erzsike tolmácsolt, ő volt a németesünk a könyvtárban. Bejött az osztrák számítógépes úriember, és beszélt memóriáról, szerverről,

modemről, Erzsike pedig komplett Schiller és Goethe szakértő volt, de ezt a nyelvet nem ismerte, én pedig örömmel konstatáltam, hogy értem, amit mond és segítettem fordítani. Az ottani kollégától tudtam meg, hogy ha hazamegyek, az X.25-ös hálózatról át kell lépnem az X.29-es hálózatra, felírt egy jókora számot, és egyszer csak meg fog majd jelenni nekem, hogy TUB, Technische Universitat Bibliothek, és loginnak írjam be ezt és azt, és akkor én a katalógusukat otthonról fogom tudni használni.

Alig bírtam kivárni, hogy hazaérjünk a busszal, tűkön ültem, rohantam be a könyvtárba, a feleségem aggódott, mert éjfélig bent aszalódtam és egy szót sem szóltam, és egyszer csak fölhívott telefonon 11 órakor, hogy mi van már velem. Sokadik próbálkozásra sikerült belépnem az osztrák rendszerbe, onnan a grazi könyvtár rendszerébe, és éjfélkor már le tudtam kérdezni a könyvtár katalógusát, reggel pedig elmeséltem a kollégáimnak éjszakai felfedezéseimet. De még itt sem volt vége, az osztrák hálózatról (a „Radio Wien” volt, úgy emlékszem az ugródeszka) az európai hálózatra is ki lehetett menni egy átjárón keresztül. Kiderült, hogy az angolok a fizikus Rutherfordról elnevezett gatewayen engedik át a népeket Angliába. És nekik van egy JANET nevű akadémiai hálózatuk, szintén X.29-es hálózat, és oda fel lehet menni. Ott aztán kiderült, hogy minden létező brit egyetem katalógusa már elérhető online, és a nagyok rengeteg információt cserélnek egymással arról, hogy mi hogyan működik. Tele volt minden ott információs file-okkal. Mindenki egyszerre tanulta és használta, aki rájött valamire, a falújságra rakta ki. Én is kiraktam a magam felfedezéseit, megbecsült versenyző lettem, aki ott osztotta az észt. Például mindjárt megosztottam, hogyan kell elérni a grazi egyetemi könyvtárat. Ott sokaknak meglepetés volt, hogy Anglián kívül is létezik hálózati élet.

– Korábban már megfajítottam, hogy te voltál az első 1991-ben, aki a szegedi lapban leírta azt a szót, hogy internet. Lehet, el sem olvastam volna másképp, de akkor még jó volt lapokat

olvasni. A cikk alapján megesküdtem volna, hogy valahol egy angolszász egyetemen tanultál és jól beszélsz angolul.

– Mader Béla tanított engem kezdetben angolul: nappal tanultam meg azt, amit este levelekben írkáltam. Ez jól jött, mert kiderült, hogy a fő hely Cambridge-ben van, online össze is jöttem az ottani rendszergazdával, akit Rob Smithnek hívtak. Az Emmanuel College rendszergazdája volt, ennek majd később jelentősége lesz. Levelezgettünk, és egyszer csak én, a poszt-socialista embertípus, megkérdeztem, de már ennek az írása közben is leizzadtam, hogy olvastam, van egy Cambridge-ből kiinduló „FatPipe”-nak becézett drót (nyilván bazi nagy tengeralatti kábel), amin át lehet menni Amerikába, az Internet nevezetű hálózatra, csak hogy ehhez Cambridge-inek kell lenni, s hát... *Kaphatnék-e ottani címet???* Milyen világ volt! Még nem járkáltak bűnözők a hálózaton, Rob visszaírt, hogy oké, rendben, és akkor engem ezentúl úgy fognak hívni, hogy kokas@cambridge.ac.uk és *blue sky* lesz a jelszavam. Csirik Jánosnak, akivel ilyen hálózati ügyekben időnként beszélünk, mindjárt írtam egy levelet onnan, és emiatt azt hitte, Cambridge-ben vagyok, csodálkozott is, mert pár nappal azelőtt találkoztunk. A Fat Pipe-ből kijutottam Amerikába, de ott ahhoz, hogy amerikaiként azonosítsam magamat, hogy minden mást elérjek, kellett egy virtuális „otthon”. A yorktowni kórház számítógépén (ahol amolyan virtuális intelligens város programmal kísérleteztek) ingyenesen kaptam egy accountot, és attól kezdve – hálózati státus szempontjából – kórházi dolgozó vagy vendég lettem Yorktownban. Innentől mindenhová átlagos amerikai hálózati user-ként léphettem be, és így használhattam mindent. De nem tudtam, mit lehet használni, amíg a HIX TIPP-ben egyszer csak valaki mondta, hogy gyerekek, van egy olyan számítógép, aminek, ha adtok egy offline parancsot levélben, akkor az elküld nektek egy fájlt később, amikor éjszaka ráér. Ez a fájl az Amerikai Egyesült Államok felsőoktatási hálózatában lévő könyvtárak elérési útmutatója volt. Kinyomtattam, beköttem, és tételesen végigtanultam.

– *Mire volt jó?*

– Leveleztem Róna-Tas Ákossal, akinek az édesapja, Róna-Tas András közben rektor lett, ismertem a professzor urat jól, mert a katonaságnál meglátogatott minket. Szóval Róna-Tas professzor úr, amikor beköltözött a rektori hivatalba, üzent értem. Kérdezte, mit kell tennie, hogy ő is tudjon e-mailezni a fiával. Dombos Kálmántól kaptam modemet, kitanítottam őt... de ennél fontosabb, hogy ő lett az első e-mailezős rektorunk. Ákos írta közben, hogy van egy José Luis González nevű mexikói PhD-hallgató velem egy csoportban, aki megkapta az összes könyvtári jogosítványát, de egy éve elment, felszívódott. Nos, ettől kezdve én lettem José Luis González a San Diego Egyetemen, és így hozzáfértem többek között a Melville nevű kaliforniai 7 milliós könyv- és 10 milliós cikkadatbázishoz (aminek jó része amúgy az amerikaiaknak nyilvános volt). Ezt úgy hasznosítottam a szegedi egyetemen, hogy a bölcsészkaron „meghirdettem” ismerősi körben, főleg az amerikai ösztöndíjra készülők számára, hogy kiutazás előtt össze tudom gyűjteni nekik az ottani könyvlistát, olvasnivalót. Két hetet spórolnak vele, mert különben a rövid ösztöndíj első 2 hetét könyvtári anyaggyűjtéssel töltének, és csak 2 hét maradna olvasásra. A bölcsész kollégák bejöttek hozzám, és José Luis González-szel irodalmaztunk a számukra. Amikor aztán megérkeztek az amerikai könyvtárba, ott csak elegánsan közölték, hogy mondjuk a C12 628-as könyvet szeretnék kikérni, amelyik a Washington olvasóteremben van. Túl azon, hogy a könyvtárosok jótékony természetűek, eközben be is gyakoroltam az amerikai katalógusok használatát. Ezt az egész hálózatos sztorit különben megírtam akkor a Könyvtári Figyelőben 1991-ben, a *Könyvtáros elektronikus környezete* című cikkemben, amelyre soha senki nem hivatkozott. Később rájöttem, hogy a sikertelenség oka az lehetett, hogy senki sem értette, mi ez: X.25,

X.29, JANET, telnet, internet, opac és email, meg levelező listák... Csak páran lehettünk, akik ebben éltünk itthon, úgy értem könyvtáros körökben. Körülbelül öt évvel előzte meg ez a valós igényt a hazai könyvtáros szakmában.

– *Mindig kíváncsi voltam, a Networkshop konferenciákon hogyan találtak egymásra a tartalom nélküli hálózatok és a hálózat nélküli tartalmak szakemberei, de nagy találkozás volt, az biztos. Kezdetől benne voltál a Networkshopban?*

– Egyszer Bohus Misi hívott, hogy nagy esemény lesz Újszegeden, menjek el, mert Szegeden találkoznak a magyar számítógépesek mindenféle egyetemekről, és jönnek Pestről a „sztakisok” is. Igen csodálkoztam volna, ha tudom, hogy ezekkel az emberekkel élem majd le az életemet virtuálisan, és barátaimként fogom ismerni őket a következő húsz évben. De persze akkor mindenki idegen volt. Az értekezleten arról beszéltek, hogy évente ismétlődő vándorkonferenciát kellene alapítani, a neve legyen az, hogy Networkshop. Jelentkeztem hozzászólóként, hogy én meg könyvtáros vagyok, csodálkoztak, mit keresek ott, mire elmondtam, hogy a könyvtári katalógusunkat már számítógépről lehet használni, és a grazi, a Rutherford-átjárós, majd cambridge-i sztorit, még a yorktowni kórházat is, s hogy elérem a kaliforniai rendszereket. Szóval, hogy van internet is már kis ügyeskedéssel, itthonról is. Ez nekik se volt azért annyira magától értetődő. Sokan voltak, akik jártak Amerikában, de azt hitték, hogy el van előttük zárva az internet. Az első Networkshopot, Miskolcon rendezték, erre meghívnak engem is, hogy könyvtárosként mondjam el a hálózati tapasztalataimat. Mader Bélával egy meglepetéssel is készültünk: bemutattuk online a szegedi egyetem katalógusát, távolról, azt, ami akkor már a folyosónkon is ment. Bejelentkeztünk, és távolról lekérdeztük a katalógust, és hát ott ámulat volt, hogy Magyarországon távolról el lehet érni egy katalógust. (Aki ebben segített ott nekünk, s akivel előben akkor, 1991-ben találkoztam, későbbi barátom Drótos László volt, mert ő az online ún. fizetős adatbázis-lekérdezés mestere volt a miskolci könyvtárban...)

– *Együtt alapítottátok a Magyar Elektronikus Könyvtárat*

– 1993-ban már alakultak a gopherek, a felhasználók sokféle dokumentumot raktak fel, és ezek lassan elkallódtak. Ez volt a nagy élményünk. A harmadik Networkshopon határoztuk el Drótos László javaslatára, hogy gyűjtsünk be mindent, és tegyük bele egy ún. Magyar Elektronikus Könyvtárba. A sztakis vezetők, Bakonyi Péter, Csaba László, Nagy Miklós ennek a szakmának a legnagyobb alakjai lettek, én mentem velük, és traktáltam őket. Nagy Miklós felfigyelt a mi szegedi tevékenységünkre, és attól kezdve ragaszkodott, hogy minden Networkshopon ott legyünk; ő azután 2006-tól évekig (sőt a végéig!) az NIIF program vezetője lett. És ugye, adj szállást a tótnak, az 1995-ös Networkshopon már volt könyvtáros szekció is, tavaly pedig a 32. Networkshopon már többen voltak a könyvtárosok, közgyűjteményiek, mint az informatikusok. Életem egyik legnagyobb élménye volt, hogy ebben részt vehettem, hogy tagja lehettem az IIF, Információs és Infrastruktúra Fejlesztési program közösségének, majd a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programnak. Kezdetől azt képviselték, hogy ők készítenek egy gyors hálózatot, mi pedig találjuk ki, mire lesz az jó. Mi vagyunk a csövezetők, ti meg töltsétek meg a csövet, mondták viccesen.

Attól kezdve gophert, weblapot, aztán videotóriumot stb. készítettünk, én pedig olyan helyeken lehettem ott, ahol egy asztalnál heten megszavaztuk 4:3 arányban, hogy ne *ottlap* legyen a weboldal magyar neve, hanem a *honlap*. Azt is megszavaztuk, hogy az e-mailnek *drótposta* legyen a neve, de az nem terjedt el. Viszont akkor azt hittem, egyszer és mindenkor

eldőlt, hogy a nyomtatót legyőzi a *printer* szó, és lám, tizenöt év után visszacsapott a nyomtató.

– *Én biztos voltam benne, hogy a printer nem győzhet. Amikor Ilonka néni, mindannyiunk kedves szerkesztőségi gépirónője először mondta ki tájszólásban, hogy printölni, na akkor vesztett. De különben a gopherre alig emlékeznek már.*

– Mert el is tűnt. Máray Tamás – későbbi jóbarát ő is! – a BME Folyamatszerzési Tanszékén tanított tanársegédként, egyszer csak bejelentette egyik találkozónkon, hogy a korábban létrehozott gophert „el lehet dobni”, óriási dolog van feljövőben. Talán ő vagy egy kollégája a svájci CERN-ben járt ösztöndíjjal, ott megismerkedett egy Tim Barnes-Lee nevű új emberrel, akit megbíztak a CERN információs rendszer alakításával. Az egészet átgondolta, és hagyta a csodába a gophert, és egy hypertext rendszert vezetett be, a többit már ismerjük, ez az internet alapja ma is: a word wide web. Máray Tamás szerintem egy floppy lemezen hozta magával az első webszervert, és a folyamatszabályozási tanszék szerverére föltette. Emlékszem, ezen egy magyarországi zöld térkép volt, amelyiken be volt jelölve, hol van még webszerver az országban. Dévényi Karcsiék az informatikai tanszéken mindjárt létrehoztak egy webszervert, közben a létrejövő IIF program pályázatot írt ki, az első pályázatot, amelyiken intézmények szervert vehettek, mégpedig Unix-os szervert. Mader Bélát nem nagyon kellett rávenni, így az Egyetemi Könyvtár pályázatot adott be, és meg is nyertük. A még ma is meglévő (múzeumi tárgy nálunk!) Libra szerverhez egy BRS/Search nevű adatbázis-kezelő szoftvert is vettünk, de senki még csak be sem tudta kapcsolni ezt a gépet, nem értettünk hozzá. A szoftverfejlesztési tanszéken, a Dévényiéknél ekkor már volt négy Unix-os szerver, az Alpha, Béta, Gamma és Delta nevet viselték, az volt a becenevük az egyetemen, hogy *a görögök*. A tanszéken volt egy fiatal tehetséges hallgató, Zawiasa Róbert, akit ott éppen valamiért kitétek a szerverekről. De előtte már Bohussal járt nálam, mert ő hozta a könyvtárba hallgatóit, hálózatos könyvtáros csodabogarat mutogatni. Nemsokára e-mailt írogattunk egymásnak, hogy lenne-e nálunk lehetősége Unix-os szerveren „lakni” és programozni. Ördöge volt, éppen a kibontatlan Unix gépre kerestünk embert. Reggeltől estig ott dolgozott, és egyszer csak közölte, hogy a gépen Unix van, a Solaris, a neves SUN unixos rendszere, amelyet megtanult, a BRS-t installálta, a BRS-be át tudja tenni a mi könyvtárkatalógusunkat, és ez azért jó, mert ez a gép, rajta van az X.25-ös hálózaton, de már TCP/IP internet protokollon kommunikál. Szóval komplettírozta a rendszert! Én akkor már tudtam, hogy az NIIF-ben megszületett a döntés, hogy a magyar fizikai hálózat nem X.25 lesz, mint a németeké, hanem az amerikai TCP/IP mellett döntünk. Magyarán internet kompatibilis lesz és kifelé és befelé nyitottan a magyar egyetemi és kutatási hálózat!

Telnettel lehet hívni bennünket, ami azt jelenti, hogy közvetlenül a gépeinkről, mindenféle átjáró, gateway-ek nélkül az egész világ összes internetes számítógépe hívható lesz. Ez akkor már küszöbön volt. Egy webszervert installáltunk a könyvtárban, a login/password mezőkben mindkét helyre azt kellett írni, hogy OPAC, a bűvös szó, ami azt jelentette, hogy Open Access Public Catalog. Onnantól majdnem ugyanazzal a komforttal lehetett online keresni a katalógusunkban, mint egy átlagos amerikai könyvtárban, és hamarosan (1994 telén) lett igazi webes honlapunk is.

– *Mikor sejtetted meg először, hogy a könyvtár maga is egy nagy hálózat lesz, és egyszer egy hitech épület, a szegei TIK fogja ezt jelképezni?*

– Amerikában addigra már integrált könyvtári rendszereket használtak, és ebben a koncepcióban nemcsak a katalógus, hanem az egész könyvtár gépesítve volt. Itthon is

küszöbön állt egy világbanki projekt, aminek keretében a mi egyetemünk is megpályázhatott egy ilyen rendszert, de nem tudunk eleget hozzá. Ezért én a Public Access Computer System (PACS-L) nevű listán – ami kb. a világ Katalist listája volt – megírtam, hogy Szegeden van egy egyetemi könyvtár, amelynek egyszer majd lesz pénze könyvtári integrált rendszert venni, de nem tudjuk, hogy milyenek vannak. Két hét sem telt el, Bécsből megérkezett az amerikai Barnet úr, és bemutatta a Virginia Tech Library Systems rendszert. Ez a híres VTLS. Erre az eseményre Mader Béla meghívta a KibLabor pince előadótermébe a magyar könyvtárigazgatókat, és akkor rájöttünk, hogy nemcsak katalógusról és beszerzésről van itt szó, hanem folyóirat-rendelés, kölcsönzési modul van benne, és egyáltalán modulokban áll az egész és leképezi az egész könyvtárat. Ezután újabb és újabb termékbemutatókra mentünk, és kiderült, hogy milyen bonyolult lesz ilyen rendszert venni. Egy alkalommal Miskolcon hallgattunk meg egy ismertetést, én mondtam hozzá a felvezetőt, egy kifinomult bostoni fickó hosszú ujjaival magyarázta a könyvtárintegrált rendszert, Ficzkó Ildikó kolléganőm meg a maga finom hangján fordította, amikor a miskolci könyvtárigazgató, Zsidai József, aki úgy nézett ki, mint egy magyar nábob, egyszer csak dörgő hangon bekiabált, hogy *Ne ezt mondd, hanem azt, hogy hogyé' adod!* Zsidai aztán ott előttem mondta Mader Bélának, hogy ennek a gyereknek, azaz nekem, ne adjon más munkát, hanem bízson meg azzal, hogy egy nagy cikkben írjam meg, milyen rendszerek vannak, mennyibe kerülnek, mit tudnak, legyen benne táblázat, összehasonlítás, mindenki lássa fehéren-feketén, melyik rendszer mit tud.

Ez lett talán akkori életem legerősebb cikke, megjelenve is 25 oldalas volt, 1992-ben jelent meg a TMT-ben, *Integrált könyvtárrendszerek a magyar piacon*, címmel. Öt könyvtári integrált rendszert hasonlítottam össze, leírtam az integrált rendszerek funkcionalitását – ez a szöveg szinte változatlan formában még tkp. mindig benne van a könyvtár szakosok tankönyvének első fejezetében. (A funkcionalitás, amit meg kell oldani, nem változott, csak bővült kicsit.) Éjjel-nappal ebben éltem. Minden bemutatón ott voltam, minden egyes gyártó programozóval beszélhettem, láttam a szemrebbenésükből, mi az, amit el akarnak titkolni, tudtam, mi a gyengeségük, előnyük, a Zsidai Jóska bácsi elintézte, hogy meg is írjam. Ő vitte a kéziratot a TMT-be. Gondoltam, egy szót sem ért belőle. Elolvasta az egész cikket, hozzám fordult és azt mondta jó erős hangon, tegezzem nyugodtan, és én körülbelül a „Jóska bátyám, kérlek, akkor mit gondolsz erről?”-stílusban tegeztem. Jóska pedig elővette a bukszáját, és nem viccelek, adott nekem 10 ezer forintot, ami csaknem egy havi fizetésem volt akkoriban. Azt mondta, ez egy nagy hatású cikk, és engem ezért senki soha nem fog megjutalmazni, de ő ki akarja nekem fejezni, hogy a magyar könyvtári életben ez milyen fontos. A cikk alatt pedig megjelent a hír arról, hogy a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának számítógépes katalógusa júniustól elérhető az IIF X.25-ös hálózatában is, nyíltan, szabadon, bárkinek.

– *Azt mondtad az imént, hogy a Cambridge-i rendszergazdának még szerepe lesz egy sztoriban.*

– Tudnivaló, hogy Szeged Cambridge testvérvárosa. Szerintem Szent-Györgyi miatt talán. Időközben, 1992-1993-ban tagja lettem a Cambridge-Szeged Baráti Körnek, és egy delegációval egyszer csak én is ki jutottam Cambridge-be. Tudták, hogy számítógépes fazon vagyok, ezért egy rendszergazdához szállásoltak be, akinek a felesége könyvtáros volt, ráadásul magyar. A férjet pedig Rob Smith-nek hívták, az Emmanuel College-ból. Nem esett le rögtön, hogy ő kicsoda. Este nyögve-nyelve angolul beszélgettünk, és szóba kerültek a hálózatok, én pedig sztoriztam a VAX számítógépről, amelyik akkor, az 1980-as évek legvégén biztosította számomra a kijárást Amerikába. És akkor Rob beültetett a Roverjébe,

egy szót sem szólt arról, hogy hova megyünk, leginkább arról beszélgettünk, hogy aznap Cambridge-ben mindenki hőgutát fog kapni, mert lehet, hogy 28 fokot is meghaladja a hőmérséklet, és bement a rádió háromszor, hogy meg fog olvadni az aszfalt. Az Emmanuel College pincéjébe vitt, egy poros, pókhálós helyre, mintha a Harry Potter filmekben jártunk volna, kinyitott egy ajtót, és megmutatta a leselejtezett VAX gépet. Ez volt az ő szervere akkor, és ő volt az, aki nekem az átjárást adta. Rájött, hogy én vagyok, aki akkor bejelentkezett nála.

– *Szóval a való élet mégiscsak előbújt a hálózatból. De térjünk vissza a mai könyvtári környezetre. Azon a ponton, amikor már tényleg informatikai rendszerekre kellett alapozni egy nagy könyvtár működését, honnan volt bátorsága néhány human könyvtárosnak ehhez? Biztos, hogy teljesen ismerték a problémát?*

– Az új könyvtári modell három pillére, a hálózatban működés, az integrált rendszer és a digitalizáció területén nemigen voltak előttünk komplex és kiforrott hazai példák, de valójában külföldiek sem, egyszerűen ez akkor kezdődött el nagyjából. Sőt, például a Cambridge-i egyetemi könyvtár is ugyanúgy 1977-ben kezdett először a könyvtári adatfeldolgozással foglalkozni, ahogyan a szegedi egyetem könyvtára. Nem generációk munkáját fejlesztettük tovább, hanem nekünk kellett az új modellt kitalálni. Ennek a folyamatnak, hogy ne csak kitaláljuk, hanem lássuk is az eredményét, lett egyik kulcsfigurája a már említett Zawiasa Robi, akit mindenki Bozó néven ismert. Noha megrögzött számítógépes volt, hamar ráért, hogy meg kell tanulnia könyvtárosul is. Én pedig ugyanezt éreztem fordítva: a könyvtárosi informatikus az a bölcsész típusú ember, aki megtanulja az informatikus szókincsét és megtanul vele együttműködni. Ehhez pedig nekem kellett megtanulnom informatikául, és ez tagadhatatlanul új szakaszt nyitott az életemben. Amikor Mader Béla az 1990-es évek elején utat engedett annak, hogy több informatikust vegyünk fel, akkor Bozó hozta magával Sándor Ákost (aki ma is informatikai vezető az SZTE-en), ő pedig Kármán Lászlót, akit sokan Leander néven ismernek is, s akihez ma már Monguz Kft. néven Magyarország legnagyobb könyvtári-informatikai cége tartozik. Aztán jött a több mint 2 méter magas Bán Attila, akit Mihamnak hívtunk, mert minden levelét úgy fejezte be, hogy mihamarabb, ma már neki Londonban saját informatikai cége van. Mire elérkeztünk addig, hogy az új épület informatikáját tervezzük, akkorra már az a csoda is megtörtént, hogy bejelentkezett hozzánk a KibLaborból Pásztor Gyuri, aki a számítógépes hálózatok szegedi szakértője volt. El tudtunk szippantani egy fontos embert a mi kis számítóközpontunkba.

Mi volt ennek az oka? Valószínűleg az, hogy ezek a tehetséges fiúk rájöttek, hogy itt a maguk urai lesznek; ha kitalálnak maguknak egy rendszert, azt a mi együttműködő környezetünkben valósíthatják meg. Ez fordulópont volt, mert most már nem a Bakonyi, a Mader meg a Kokas próbált valamit kitalálni, majd rohant lecsekkolni és kikönyörögni a KibLaborba, hanem elérkeztünk addig, hogy a beköltözésre készülve 6-7 fős, majd az informatika tervezésébe fogva hamarosan 10 fős csapata volt Sándor Ákosnak, aki a vezetőjük lett. A hozzánk hasonló nagyságrendű könyvtárak közül nemcsak, hogy Magyarországon, de még Európában is aligha rendelkeztek saját 10 fős fejlesztői csapattal. És ezek a fiúk éhesek voltak a sikerre, élvezték a közös munkát és azt, hogy támogatást kapnak, és hogy itt tényleg van mit megoldani: meglátták a tartalomszolgáltatásban a jövőt!

– *Magától érthető döntés volt, hogy Linuxra alapozzon a könyvtár egy ekkora rendszert? Hogyan választottátok ki a Unix-os operációs rendszert?*

– Ennek fő „éceszgébere”, ahogy Mader Béla szerette mondani, Bozó volt, mert tőle egykettőre megtudtuk, hogy új vallás van az informatikában, a Linux, ők pedig, az egyetemi műhelyekből érkezett programozók ennek a papjai. S hamar világos lett, hogy a Linux, illetve a UNIX operációs rendszer ennek az új internetes világnak – az egyetemeken főként – a legelterjedtebb s meglehetősen szabadon kezelhető operációs rendszere, amiben hatalmas lehetőségek vannak, hisz ez már a hálózatra gyártott koncepció volt. S ehhez kapcsolódott az a szabad szoftver mozgalom, ami elsősorban a Linux és háza táján öltött testet, ami azt jelentette, hogy sokezer programozó tudása lett kiaknázható azoknak, akik e közösség tagjaiként fejlesztettek.

Az 1990-es évek közepén hosszú kiválasztási folyamat után kötöttünk üzletet az új könyvtári integrált rendszerre, és abban, hogy ez egy Unix-os rendszer lett, és nem Windows alapú, abban már benne van, amit a Linux-hívó programozóktól mi eltanultunk. Határozott Windows-ellenes hangulat alakult ki a házban; ilyen volt a közeg. Meg hát akkoriban komoly szerv nem is volt elképzelhető Windows-alapon.

– A programozókat értem, de a könyvtáros nem úgy volt vele, hogy örült, ha értett egy operációs rendszert, és mégiscsak a Windows terjedt nagy ütemben.

– Úgy voltam én már ezzel, mint az autókkal. Szokták mondani, hogy furcsa észjárásom van, engem nem érdekelnek az autók fajtái, beülök egy autóba, és vezetem. Mondtam erre, hogy nekem muszáj volt így tennem, mert édesapám autószerelő volt, és magától értetődő volt, hogy az autó *fogalma* a lényeg, s nem az, hogy egy-egy típust tudsz vezetni. Ebben a közegben azt fölvetni, hogy egyiken-másikon hol a sebességváltó... apám nagyot nézett volna, ha ilyesmiket kérdezek. Szóval számunkra természetes közeggé vált a könyvtárban, hogy az egyetemen VAX-ok, nagy IBM-ek, volt szovjet számítógépek vannak hálózatra kötve, és azt nekem tudnom kellett, hogy melyiken milyen operációs rendszer van, mi a múlt, mi a jövő, hasonlítanak-e azok egymáshoz. Úgyhogy, amikor az 1990-es évek legelejétől a könyvtár szakon tanítani kezdtem, ezt tanítottam is a bölcsészeknek. Feladat van, amit a rendszernek meg kell oldania, és másodlagos, hogy milyen parancsokkal kell azt konkrétan csinálni. Nem szabad ott leragadni.

– Szép idők voltak, manapság a cégek nemigen bíznak a közösségi programozásban, és hasonló lelkesedés-alapú projekteken, sőt mintha a start-upok is konzervatívok lennének ebben a kérdésben. Mi volt akkor más a ti „könyvtári start-upotokban”?

– Egy fiatalembert a nevadai egyetemen 1992-ben annyira felhúzott az, hogy a gopherben semmit nem lehetett megtalálni, hogy írt egy keresőt, ami éjjelente bejárta a gopherek ágait-bogait, begyúrta az egészet egy adatbázisba, amelyben keresni lehetett; ez volt a Veronica. A srác egyből kapott valami csillagos ajánlatot egy cégnél informatikusnak. Amire felvették már egy híresség volt, s közben mondjuk 23 éves. A programfejlesztők rájöttek, hogy az ingyen végzett munka jókora reklám is lehet. Legendák járták be a világot szandálos, hátizsákos, szőrös, koszos és kicsit büdös informatikusokról, akik megjelennek nagy cégek előszobáiban: Főnök megjött az az ember, aki azt a híres programot írta! Hozzánk is megérkeztek a mi szandálos, kockás inges, rövidnadrágos egyedeink; és a szépen öltözött és konzervatív könyvtárosi közegünkben néha elég furcsán néztek ki. Minket ez nem zavart. Ameddig ők termeltek, kitaláltak és szárnyaltak, s főleg együtt velünk... addig nem gondoltuk azt, hogy rájuk azokat a béklyókat kellene vetni, amiket mi hordtunk. Egy idő után persze elszabadult a dolog, de addigra már működött az új könyvtár informatikai rendszere. Ezek a fiúk és például én magam is hamar rájöttünk, hogy a brainstormingnál nincs nagyobb találmány. Ha

akkoriban megkérdeztél volna egy kívülálló könyvtárost, hogy mit csinálnak az informatikusok, azt felelte volna, hogy a Bakonyi Gézával, a Mader Bélával vagy a Kokassal ülnek, és jó hangulatban, hosszan beszélgetnek, ordibálnak, és azt hiszik, hogy ebből lesz valami. Mi pedig szívtuk magunkba a tudást, amennyit csak találtunk. Aki talált valami morzsát, dokumentumot, vagy bármit, az összefoglalta, elmagyarázta és osztotta szét a többieknek.

Egy jellemző történet ebből az időből: akkoriban még arról beszéltünk, hogy milyen legyen a könyvtári gopher. Hát, a Bozó meg csak nézett ki az ablakon. Kérdeztük, hogy a gopher nem érdeklí? Azt felelte, nem: van ez a fickó a CERN-ben, a Tim Berners-Lee és ő egy új hypertext alapú információs rendszeren dolgozik, és éppen feltalálja a jövő internetét, ezzel kell foglalkozni. Hagytuk a gophert, és aztán, ahogy mondtam, elsők között nekünk lett Magyarországon könyvtári weblapunk. Bohus Mihály mindjárt jelezte, hogy az X-terminálokra már van böngésző, a Mosaic (ez még a híres Netscape előtt volt!), mi pedig mindnyájan nekiálltunk megtanulni a HTML metanyelvet. 1995-ben már 2-3 könyvtáros is tudott html nyelven weblapokat írni. 1996-ben már virtuális web-kiállításokat készített több ember nálunk, és hamarosan erről konferencián adtak elő!

S persze az említett programozói társaság képessé vált arra, hogy a teljes rendszer informatikai munkáit elvégezze: Linux alapúvá tették az egészet, megtervezték, tudták milyen gépeket kell alá venni, végrehajtották, beüzemelték a routereket, és gond nélkül működni is kezdett az egész. S végül is ma is a Linuxon megy mindenünk.

– Aki már költözött a könyvtárával, az tudja, mire vonatkozik a kérdés: nem volt benne az új épületbe költözésben a teljes kavarodás kockázata?

– Két katasztrófa-forgatókönyvvel is lehetett számolni: összekavarodik minden vagy hosszú hónapokig tart a költözés. Mader Béla kitalálta, hogy hozzunk létre egy tervezőcsapatot, akik elkészítik a beköltözés modelljét. Keveházi Katalinnal voltunk például az olvasótermi rész felelősei. Mondok egy példát, milyen problémát kellett megoldani: körülbelül 400 ezer kötetnek való polcunk van a négy olvasóteremben; gondold el, hogy te vagy a főnök, és az a feladatod, hogy költöztess be az egyetemi könyvtár 35 ezres olvasótermét a Dugonics térről, mellé az állományból hozzá kiemelt mintegy 150 ezer kötetet, továbbá azokat a könyveket is, amelyeket a beköltöző 70+ tanszéki könyvtárból oda irányítottak. Ha a polcot elkezdjük az elején rakni, akkor 50 könyvtáros malmozni fog, és csak két ember rakja a polcot, mert nem tudjuk, hol lesz vége egy-egy a témának. Kitaláltuk tehát, hogy le kell modellezni a könyvtárakat, az összes beköltöző könyvállományra példamérések alapján kiszámítottuk, mekkora a gerincük, mennyi helyet foglalnak el, és egy Excel-táblázat tematikusan lekérdezve – ezt persze az informatikusaink programozták marha sok makróval – a teljes anyagra kiszámolta, milyen széles könyvsorozat áll majd az illető polcon; még bővülési rátát is hagytunk rá. Ha például az én csapatom az angol irodalmat költöztette, a kollégáé meg a német irodalmat, akkor én tudtam, hogy a 18b polcon kell kezdenem a csapatommal a rakodást, a kolléga csapata pedig a 29-es polctól rakodott. Így akár 15-20 különféle brigád egyszerre és párhuzamosan kezdhette el a könyvek bepakolását. Az egyetemi vezetők, akik meglátogattak, azt mondták, ekkora kuplerájt ők még nem láttak, hogy lesz ebből valami rend? És mire bepakoltunk, egyszer csak rend lett belőle.

Ehhez hozzátartozik, Mader Béla és jómagam külön története is, amiről még nem volt expressis verbis szó: hogy ti. Mader Bélával korán kiváló szakmai viszonyt, aztán meg igen jóbarátit alakítottunk ki. Én magam már fiatalon (harminc alatt még) a tájékoztatási osztályt

vezettem, ami a könyvtár „királynője” volt akkoriban. Mienk volt az olvasóterem, a kölcsönző, a kiállítási felületek, a raktárak, és az érdeklődésemből kifolyólag, idézőjelben mondom, bekebeleztem kicsit az éppen csak készülő informatikát is. Béla megbízott bennem, én sokat adtam a tudására, közben az informatika egyre nagyobb teret nyert, így lett egyre nagyobb befolyásom a könyvtári folyamatokra. Mader Béla engem és Bakonyi Gézát együtt az új épület tervezésébe is bevont. Mondhatod, hogy szerénytelen vagyok, de igazából Mader Béla, Bakonyi Géza, meg én voltunk az új épület funkcionális tervezésének agytrösztje, ennek persze minden problémájával együtt. Hála Istennek Béla jól tudott angolul, velünk ellentétben, mivel angolul kellett az egész projektet végezni, mert világbankos hitelből akarták bonyolítani az építkezést. Előfordult, hogy én még a mostaninál is szerényebb angol nyelvtudásommal a békési liftgyárnak fogalmazgattam a levelet, hogy „Dear Sirs”, és ők vissza nekem; a liftekről leveleztünk, mindketten csudára tudtunk liftül angolul. Volt egy japán segély projekt az 1990-es évek elején, úgy rémlik 5 millió dollárt adtak a japánok a magyar könyvtárügyi informatizálására, annak előkészítésére és az oktatásra, szervezésre. Ebből a minisztérium jó projektet szervezett, az akkori könyvtárigazgatók pedig hál’Istennek nem lenyúlós bulinak vették a dolgot, amiben Mader Bélának nagy érdeme volt, mivel mindig nagyon rühellt minden korrupciós ügyet.

– *Felmerült egyáltalán a korrupció?*

– A könyvtári integrált rendszer kiválasztása nagy megrendeléssel járt, a cégek mindent elkövettek, hogy az ő ajánlatuk érjen célba. Az izraeli Aleph rendszer cégének képviselője világos utalást tett arra, hogy Mader Bélának és nekünk milyen nyaralásban lehetne részünk a tel-avivi tengerparton. Ehhez képest meghívta Béla őt egy étterembe, ahol megkérdezte, hogy a vacsorát ki fizette; mondtuk, hogy Mader. Nem az egyetem fizette? – kérdezte meglepve. Évekkel később futottunk össze újra, akkor Mader Bélának azt mondta, hogy az üzleti életben nem találkozott még senkivel, akik olyan rigorózan ragaszkodtak volna a tiszta döntéshez, mint itt a szegediek, és ő ezért újólaj szeretne kalapot emelni; pedig nem az ő ajánlata lett a győztes. Nagy hatással volt rá, hogy ebben az majdnem 600 ezer dolláros projektben nem bukkant föl korrupció. Engem az eredmény kihirdetése után az egyik nagy pályázót képviselő üzletkötő – nyilván nem a cége kezdeményezésére – telefonon megfenyegetett, hogy a hatalmas cége keze messze elér. Úgy mondta, s ez nem vicc, hogy az én feleségem is viszi reggelente óvodában a gyermekünket, meg én is közlekedem az utakon, és bármi megtörténhet. Azt feleltem, hogy mostantól kezdve ő izguljon nagyon, hogy az én feleségemet, meg a gyereket semmilyen baleset ne érje véletlenül, mert 24 órán belül kitekerem a nyakát. Emlékszem ezt Bakonyi Géza telefonon hallgatta végig mellettem, és rám szólt, eszednél vagy??? nagyon felháborodtam, azért mondtam örültségeket nyilván... Azt is tudom, miért volt bosszús: elkésett a versenytárgyalásról, és ezt nem vallhatta be a cégnél, mert a barátnőjénél aludt. Félórával a tenderbontás elkezdése után érkezett, emiatt Mader Béla fölöttette a kérdést, angolul ment a társalgás persze, s zömmel magyarok közt, hogy mindenki megszavazza-e a késés ellenére, hogy a késve bejött ajánlat is részt vegyen a tenderen. Megszavazták ugyan, de később, az eredményhirdetés után, amikor a vesztesek anyacégeinél kiderült, hogy volt egy ilyen formai gikszer, aznap három fax érkezett Amerikából, hogy megóvják a döntést. Ebből a helyzetből azonban az illető üzletkötőről kiderült a késés, a főnökei felelősségre vonták, és valószínűleg ők is mondhatták neki, hogy ha nem ők nyerik ezt a tendert, akkor kitekerik a nyakát. Emiatt egyre nagyobb nyomást helyezett rám, telefonálgatott, célozgatott, míg végül megfenyegetett. Gondolom, Keresztapát nézett a moziban, és úgy gondolta, az ilyesmitől be szoktak ijedni. Csakhogy én is néztem Keresztapát, és csak felhúztam magamat a fazonon.

– *Hogyan zajlott le a tender eldöntése?*

– Bakonyi Gézával előzőleg megírtuk a teljes szempontrendszer, egy harminckét oldalas lista volt, minden apróságra kiterjedő részletezéssel, szerintem több száz pontba szedve. Említettem már a cikket, amit 1992-ben írtam, már abban kitanultam az összehasonlítás módszereit, és onnantól még eltelt 5 év, ezalatt Gézával karöltve az integrált rendszereket tanulmányoztuk, mindenfelé jártunk működő rendszereket vizsgálni, szóval 1996-ra minden hájjal megkentek lettünk. Valójában embertelen mennyiséget és tempóban tanultunk. De komolyan, ahhoz képest egy szigorlati vizsgaidőszak laza volt... Ha mentünk „tanulni”, egy idő után már összesűgtak, amikor Gézával megérkeztünk egy-egy termékbemutatóra, amit itt-ott az országban gyanútlanul érdeklődő könyvtáraknak tartottak, mert tudták, olyan jókat tudunk kérdezni... (Ez azért lehetett, mert minden termék félkész volt valójában, és ekkora rutinnal már az ember érezte, hogy hol lóg ki a lóláb... s kérdezett, ők meg mismásoltak, s ez kívülről amúgy jó kis műsornak tűnt). A tender alatt pedig ezerszer felhívtunk minden ajánlattevőt, hogy a részletekről pontosabb választ adjanak. Végül a listánkon végighaladva a szempontrendszerünk szerint toronymagasan kiemelkedett a Dataware ajánlata, az akkor még kaliforniai Voyager rendszerről. A konzorcium aztán végül vita nélkül elfogadta Mader Béla előterjesztését, nem volt benne konfliktus, senki sem akart a szakmaiaktól eltérő szempont szerint mérlegelni.

– *Most, hogy végigértünk eddigi pályádon, melyik volt az az időszak, amelyet a legsikeresebbnek tartottál?*

– Az 1990-es évek. Azok, azt hiszem fényes idők voltak! Ha párizsi, londoni egyetemi könyvtárakban jártunk szakmai úton, éreztük, hogy párhuzamosan haladunk velük, sőt időnként előrébb jártunk már. Az École Normale Supérieure-ön először azt gondolták rólunk, hogy megérkeztek Kelet-Európából a sublencek, és előadták nekünk, hogy merre van az előre. Mader Bélával egymásra néztünk, és Béla megkérdezte, hogy van-e olyan számítógép, amelyiken online megmutathatjuk, hogy hol tartunk. Bejelentkeztünk a saját weblapunkra, megmutattuk a katalógusunkat, és a barátságos kávézásból rövidesen az lett, nem kevés indulattal, hogy tudtukra adták: ezt a sok segélyből építjük, Kelet-Európának ők odaadják a pénzeket, miközben nekik nem jut fejlesztésre az egyetemen. Ez marhaság volt persze, de nyilvánvalóan meglepte őket, hogy a nekik világvégi Szegeden ilyen könyvtári informatika van. Konstanzban, a német kollégákkal leültünk beszélgetni, nézték az órát, hogy akkor velünk majd max. fél órát eltöltenek, ha már ide küldték a szegedi egyetemi könyvtár delegációját. Aztán beszélgetni kezdtünk, és hamarosan telefonálgatni kezdtek, hogy ki jöjjön még oda, a három fős beszélgetésből húsz fős lett a végére, este együtt mentünk vacsorázni, ami pedig nem volt betervezve. A sok kelet-európai megalázottságunkat helyrerakta, úgy éreztük, hogy végre átélhető, hogy minimum kompatibilisek vagyunk velük.

– *Megnéztem, az új könyvtár átadásáról szóló híradásokban: egyetlen egyszer szerepelt a neved, te mondtad el, hogy mit jelentenek azok a zászlók a TIK átriumában.*

– Akkor ennek a történetét – csak neked – elmondom. 2004 decemberében, amikor a könyvtárt átadták, Szabó Gábor rektor – még nem a lézerfizikus, hanem aki később Keszthelyi-Szabó lett – azt mondta a beszédében, hogy ez lesz az egyetem szimbolikus épülete („Dobog az egyetem szíve”, mondta); és nagyon ráérezett erre. Az átadás napján az én szerepem az volt a nyilvánosság előtt, hogy értelmezem a könyvtár üvegfala elé párhuzamosan kifüggesztett zászlók szimbolikáját. Erre igen nagy szükség volt, mert amikor sietve megterveztük ezeket a hosszú zászlókat, a grafikusnak átadtunk 40 képet, és ő

válogatott közülük. Mader Béla előrelátóan jelezte, hogy valamit mondanunk kell, mert az újságírók megkérdezik majd, hogy a zászlók mit szimbolizálnak. Ráadásul kicsinyített („csak” 5 méteres) másuk a kongresszusi eladóteremben is bent volt. Nem volt mit tenni, Béla felszólított, hogy magyarázzam meg a zászlókat, találjam ki, hogyan írják le a fejlődést. Jött is Sulyok Erzsébet, az akkori Délmagyar kiváló újságírója, és mit ad Isten, Bélának igaza lett, Erzsébet elmondta, hogy sok szép szimbólumot, gondolatmenetet fedezett fel a zászlókban, hogy a Képes Krónikától eljutottunk a digitalizált József Attiláig, és végül azt írta Délmagyarországban, hogy én a különböző könyvtörténeti korok írásképeit válogattam a zászlókra. (Amit így utólag, tényleg bele lehet látni a grafikus – szerintem inkább esztétikai alapú – válogatásába.) Annyit persze segítettem neki, hogy aztán szépen megírtam, hogy mi micsoda és azt ő fel is használta a cikkben. Azóta az összes idegenvezető kolléga, aki túrát vezet itt, elmondja ezt a magvas gondolatot, és én mosolyogva meghallgatom.

Hát, így születnek az utólag rekonstruált összefüggések, amelyekre a történelemben van még példa bőven, és bár igyekeztem, talán ez az interjú sem biztos, hogy egészen megúsza nélkülük.

Panek Sándor

Fotó: *Kovács-Jerney Ádám*